శ్రీ॥ మస్తు॥ శ్రీరామశేషాయ వదన పరబ్రహ్మణే నమో నమః॥ మూలే అధికబలత్వజ్ఞానమితి॥ అధికబలత్వజ్ఞానం యత్రాదిశబ్దప్రత్యక్షాద్యధికబలత్వాభావవిశిష్టత్వ॥ బాధప్రత్య-
క్ష... బలత్వస్య ప్రతిబన్ధకత్వే యత్నశబ్దప్రామాణ్యత్వరూపవిశేషణానామప్రసక్తత్వం॥ బాధాభావాత్॥ బాధకత్వాభావాత్ ప్రతిబన్ధకత్వాభావాదితి యావత్॥ తథాచ
నిరుక్తబాధవిషయకత్వస్య ప్రతిబన్ధకజ్ఞానసాధారణతయా నత్వదోషస్తత్త్వమితి భావః॥ సాధ్యాభావవత్త్వవిశిష్టపక్షవృత్తిత్వమితి॥ సాధ్యాభావవద్విశిష్టపక్షత్వం సాధ్యాభావవద్వృ-
త్తి... కజ్ఞానవిషయత్వం న తు బాధస్య పక్షవృత్తిత్వమతస్తదోషాపత్తిరిదం॥ సాధ్యాభావవత్త్వప్రమితి॥ బాధజ్ఞానస్య ప్రమాత్వవిషయకత్వనియమేన ప్రతిబన్ధకతా-
యాం వ్యాప్త్యాదిరితి భావః॥ ప్రమాత్వం చ సాధ్యాభావవద్విశేష్యకత్వం చ తత్ర సాధ్యాభావమాదాయ ప్రామాణ్యవిజ్ఞానవిషయసాధ్యాభావమాదాయ పక్షే తద్విశిష్టే బాధప్రత్యక్షే
కిన్తు సాధ్యాభావవద్విశేష్యకత్వం పక్షే తద్విశిష్టే దోషవత్ప్రసఙ్గాత్ సాధ్యాభావవత్తానవగాహనే విరోధవిషయకత్వేన ప్రతిబన్ధకత్వే వివాదాత్తదంశే సాధ్యాభావవత్త్వఘటితల-
క్షణామాహ॥ ప్రమితేతి॥ ప్రమితత్వం విశేష్యకప్రకారకత్వం పక్షః॥ ప్రమాత్వం పూర్వవదితి॥ సిద్ధాన్తమతే విషయతాయాః సప్రకారకత్వం అపి తు జ్ఞానస్యైవేతి॥
పక్షే తద్ప్రమావిషయత్వప్రకారకత్వాభావవిశేషణతయా నివేశనం విరుద్ధమ్॥ న చ విశేష్యతారూపవిషయతాయాం ప్రకారతానిరూపకత్వస్యాభిషయకతాని
రూపితప్రకారతారూపస్య విషయతా ప్రకారకత్వస్యాభావవ్యక్తిత్వావిరోధ ఇతి వాచ్యమ్॥ తాదృశప్రకారతాత్వయోరవిశేష్యవిశేషణావిషయతయోస్తద్రూప
నిరూపకత్వాభావరూపత్వప్రతిబన్ధకవిషయతాయాః కారణతావచ్ఛేదకత్వవ్యవహారేణాతాదృశనిరూప్యనిరూపకభావస్యావచ్ఛేదకతావిరహాత్॥ తత్త్వరూపవ్యక్తివిష
యతా ప్రకారకత్వసోక్త్యర్థప్రతిపాదనాత్॥ నవిషయకజ్ఞానావిషయతారూపప్రకారతాయాః యావత్ప్రమాత్వం ప్రమేయత్వాదిత్యనుభవాత్ ప్రకారతాయాః
జ్ఞానస్య పక్షవిశేష్యతారూపవిషయతాయాం నవిషయకత్వవ్యవహారవిరహేణాస్తత్త్వాదివిశిష్టమవిశేష్యకత్వప్రకారకత్వం విషయతాయామవగాహనమజ్ఞా

న్యప్రకారతాయా విషయతా నాత్ర కృత్రయోనిరూపితావచ్ఛేదకతాతుల్యా। ఇదవచ్ఛేదకతావిశేషరూపత్వాదిత్యతిరిక్తవిషయతావాద్యేకదేశమతాభి
ప్రాయకతయా విషయతాప్రకారతా పర్యన్తనివేశనం ప్రజమయతి. దీధితౌ వతిరిక్తేతి పక్షే సాధ్యాభావః పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగిసాధ్యమిత్యాదిప్రమాయాం సాధ్య
భావప్రకారకవిషయతాయాః పక్షేతి సత్తాద్యాత్మకజ్ఞాననయుదాయతత్ర [illegible] మననం తాదృశం దర్శయతి పక్ష ఇతి. జ్ఞానే పక్షనిష్ఠవిషయతాకత్వప్రకారణాత్ తాదృశ
జ్ఞానీయా యా పక్షనిష్ఠవిషయతా తన్నిరూపితప్రకారతాత్రయ ఇత్యర్థః। ఏతేన పక్షనిష్ఠతావచ్ఛేదకం నాత్రాభావాదివిశేషణానాం. తన్న విషయతాత్వప్రకారస్యాభావ
జ్ఞానం న పర్యవసితతత్పురుషః. తన్న కర్మధారయాన్యతరాదికమభిప్రేత్య తం సాధ్యాభావప్రకారత్వవిశేషకారస్య పక్షాదిబోధఘటకస్యావచ్ఛేదకతా న సమ్భవతి. పక్షా
ద్విషయతాన్నిరూపితబన్నకత్వాభావయోగిత్వాదనో హేతుతత్త్వస్య మాత్రస్యావచ్ఛేదకతామాపక్షత్వం తద్విషయకత్వప్రతిబన్ధకతానుపయోగిత్వం తద్వ్యవచ్ఛేదహేతుమ.
హ. హేతావితి. ఏవం చ సాధ్యాభావప్రకారకం సాధ్యాభావప్రమావిషయత్వాదిరూపవిశేషణానా విశిష్టపరమిత్యవధేయమ్. మూలే సాధ్యాభావవత్పక్షే సాధ్యాభా-
వవత్త్వేన జ్ఞాయమానే పక్షే సాధ్యాభావప్రమావిషయపక్షకత్వాదిరూపదర్శిత బాధపక్షం తత్ప్రమావిషయత్వమేవ నివిష్టం న తు సాధ్యాభావవత్త్వమిత్యుక్త
జ్ఞానదర్శనాయాం హేతుసాధ్యాభావయోః సామానాధికరణ్యరూపవ్యభిచారధియో నావశ్యకత్వేతి తథా మయా మాత్రేణ ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి. దీధితౌ సా
ధ్యాభావేతి. సాధ్యాభావవత్తయా హేతుస్వావచ్ఛేదకత్వాభిప్రాయేణాపి తు తత్పక్షతత్ప్రకారకత్వరూపస్య తత్ప్రమాతత్వధర్మగతత్పక్షఘటకత్వాదిత్యాభావః। నను ప్రమా
త్వఘటితతయా సాధ్యాభావవత్త్వేన ధర్మజ్ఞానే వ్యభిచారబుద్ధిరావశ్యకతా యేన రూపేణ హేతుమత్జ్ఞానం తేన ప్రకారేణ హేతుమత్ప్రకారే
ణావచ్ఛిన్నధర్మే సాధ్యాభావజ్ఞానస్య వ్యభిచారజ్ఞానత్వాత్ తదనిసాధ్యవదవిశేష్యకత్వరూపప్రమత్వపి [illegible] సాధ్యాభావవత్త్వబుద్ధేరేవావశ్యకత్వమిత్యత ఆ
హ దీధితౌ సాధ్యాభావవత్త్వేతి. పక్షనిష్ఠేత్యాదిః. మూలే ఇత్యర్థః. పక్షధర్మతాజ్ఞానరూపకారణాభావః తథా చ బాధబుద్ధిదశాయాం అనుమితి-
౧౫।

౨ రోధినో వ్యభిచారజ్ఞానరూపకారణాభావదశాయాం అవశ్యం వక్తవ్యత్వాత్ తదానుమిత్యనుత్పాదేఽపి దోషత్వం బాధస్య హేత్వాభాసత్వే నిశ్చయాభావః సంశయయోగ్యతాసాధకబాధ బాధప్రత్యక్షః
ధకప్రమాణాభావః తదభావేన తద్గ్రాహకఘటకబాధకమానశక్తేః, ఏతేన సంశయయోగ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయోరభేదాత్ హేతుమద్భావేనాభిధానమసఙ్గ
తమితి నిరస్తం. ఆశ్రయాసిద్ధిః పక్షతాజ్ఞానవిషయధర్మాభావవిశిష్టాశయాఽనుమితౌ యోజకస్య తత్సంబద్ధాభావవత్తాయామతే ఏతద్గ్రాహకస్య ... తరతయా పూ
ర్వదోషస్య వ్యాప్యాభావమాశఙ్క్య నిరాకరోతి ననుచేతి సవ్యభిచారప్రవృత్తవ్యాప్తేరితి, సకలహేత్వధికరణానామభావేన సాధ్యవత్త్వనిరాకార్యా వ్యాప్తేరిత్యర్థః। నచేత్
పమితిదృష్టాన్తే పక్షభిన్నేన సిద్ధాన్తైకాన్తికవ్యభిచారసంశయవత్సాధ్యాభావాంశే సంశయరూపత్వే విప్రతిబన్ధకత్వాదితి శేషః ఏతేన సాధ్యాభావాంశే నిశ్చయ
రూపత్వే వ్యభిచారజ్ఞానం ప్రతిబన్ధకమితి పక్షభిన్నత్వానన్వభావేనానుమానోచ్ఛేద ఇతి నిరాకృతం. పక్షేతరాన్వభావేనాఽత్ర వ్యభిచారసంశయాత్
అనుమానోచ్ఛేదః సన్దిగ్ధసాధ్యకపక్షే అనుమితేరనుపపత్తిః కథంచిదనుమితౌ పక్షే బాధపక్షేహేతుజన్యత్వసంశయాత్ప్రామాణ్యసంశయాత్ తథాఽనుప
పత్తిః తజ్జ్ఞానాయాః పక్షతావ్యాదయథాప్రతమూలేనోద్ధారో నసఙ్గచ్ఛతే। పక్షే సాధ్యసన్దేహస్య సమానాధికరణవ్యభిచారజ్ఞానసత్త్వేనానుమిత్యనుపపత్తి
తాదవస్థ్యాత్ పరామర్శసత్త్వే వ్యభిచారజ్ఞానస్య సాక్షాదనుమిత్యవిరోధితయా తన్నిష్ఠకారణతానతత్సత్త్వే బాధసంశయదశాయామనుమితికారణాయ బాధస్య హేత్వాభాసతా
యాఽప్యవశ్యకత్వాద తస్య వ్యాప్తేర్ధర్మతా పక్షతాతి. వ్యాప్తేః స్వాశ్రయాయామితి తేషాం పక్షే సాధ్యసన్దేహస్య దోషత్వే పక్షభిన్నే తన్నిష్ఠదోషత్వే అన్యదితి ప్రతిబన్ధకత్వాపత్తిరా
యత్పక్షతావచ్ఛేదకత్వమన్యాభావయతి। పక్షతత్త్వమయోరితి తథా చ పక్షే తత్త్వమేవ వ్యభిచారసంశయస్య యద్దోషత్వం తదుపపాదనం వ్యాప్తేరనిశ్చయవిశేషితాః
అవిరోధమాత్రాభిప్రాయేణ పదస్య వ్యాఖ్యానదోషాయేతి. ఏవం చ పక్షే వ్యభిచారగ్రాహకదూషకత్వేఽపి వ్యభిచారసంశయస్య వ్యాప్తినిశ్చయవిఘటనేనైవానుమి ౨
తివిరోధితా। పూర్వం వ్యాప్తినిశ్చయేఽపి వ్యభిచారసంశయే వివ్యాప్తినిశ్చయస్య పరామర్శస్య ... దనుమితిప్రత్యక్షేఽవ్యభిచారనిశ్చయస్య చ సాక్షాదనౌ

మితివిరోధితయా సాధ్యాభావవత్తయా నిశ్చీయమానే పక్షే హేతుమత్తానిశ్చయే వ్యభిచారనిశ్చయాదేవ నానుమితిరితి న బాధస్య హేత్వాభాసత్వే మూలకారాశ
యః। అనుమిత్యర్థాదేన సంశయనివృత్తికథనం చ శఙ్కాయా అప్రామాణ్యశఙ్కాయా నిరాసాయ। కేచిత్తు పక్షే సాధ్యసంశయో అనుమానాఙ్గం॥ అనుమితిపూర్వకాలే విశే
షాదర్శనసహకృతేన ప్రత్యక్షేణ సన్దిగ్ధవిషయకతయా అనుమిత్యుదయోగ్యత్వకారణం। తథా చ పక్షే సాధ్యాభావసంశయరూపవ్యభిచారజ్ఞానస్యానుమితివిరోధిత్వేపి
తాదృశసంశయే విశేషావపరామర్శాదనుమితిర్వివిధ్ధతీతి నానుమానోచ్ఛేద ఇతి మూలం వ్యాచక్షతే। వ్యాప్తివిశిష్టపరామర్శస్యాపి ఉత్తరకాలే సంశయనివర్తక
త్వసంభవాదనుమిత్యర్థాదేన సంశయనివర్తకత్వాభిధానసంగతిమాశఙ్క్యాహ। ఫలతోపీతి। తథా చ ఫలద్వారాపి సంశయనివర్తకత్వమస్తి ఇత్యత్ర దర్శితం। అపి కారపూరణే
న చ స్వతోపి నివర్తకత్వం లభ్యత ఇతి నస్యాన్నతేతి భావః। అతఏవ స్వతో విరోధితాస్యాపి తాత్పర్యవిషయతా ఫలద్వారా విరోధిత్వమపేక్ష్య బహ్వ్యః స్వరూపతో విరోధితమ్
పరామర్శస్య విశేషదర్శనవిధయా స్వతస్సంశయవిరోధిత్వం ప్రథయతి. ఉక్తార్థ అన్యథేతి। ఏవం చ అన్యథేతి మూలస్య పరామర్శస్య స్వతస్సాధ్యసంశయానివర్తకత్వ
రూపార్థః। సాధ్యాభావవద్ధర్మివృత్తిత్వరూపవ్యభిచారజ్ఞానే ధర్మిణి సాధ్యాభావగ్రహే విశేష్యతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానవిధయా పూర్వమపేక్షిత ఇత్యభిప్రాయేణాశఙ్కా
పక్షే మూలే సాధ్యాభావం ప్రతీత్యేతి జ్ఞానద్వయరూపే సాధ్యాభావవాన్ పక్షః। పక్షో హేతుమానిత్యాకారే హేతుమాన్ పక్షః సాధ్యాభావవాన్ ఇత్యాకారకైకజ్ఞానరూపే చ వ్య
భిచారగ్రహే సాధ్యాభావగ్రహస్య నపూర్వమపేక్షా ఇత్యాశయేన పక్ష ఇత్యాదినోద్ధారః। సాధ్యాభావహేత్వోః సమ్బన్ధమాత్రే ఖిన్నేతి ఉభయత్ర ప్రతీత్యా జ్ఞానాద్యమానే సాధ్యా
భావవిషయిణీత్యర్థః। ఏతేన స్వరూపేణ చ ద్వైధగ్రహపరామర్శయోర్భేదోపి నస్యాదితి। దిధితౌ హేత్వాభాసత్వముక్త్వా హేతుజన్యత్వేత్యనుమిత్యాభాసతా అనుమితిత్వమతేప
మూలే తత్ర వ్యభిచారజ్ఞానమతిధూమాదిరూపహేతౌ [illegible] ఇదమయం త్వావచ్ఛిన్నవహ్న్యభావవద్వృత్తిత్వజ్ఞానమిత్యర్థః। ఏతాదృశజ్ఞానస్య రాశ్చరణాంశ అనుమిత్యవయిక
వ్యాపకతావచ్ఛేదకీసామ్యవనత్వరూపేణ సాధ్యానుమితౌ తద్రూపావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వమపి నసాక్షాద్విరోధితయా దోష ఇత్యభిప్రేతం అనుమితేః పూర్వం తదజ్ఞాన
ఏవ తస్య నహేత్వాభాసత్వమితి భావః। నేన అనుమితిపూర్వమజ్ఞానం చ బాధసాధారణం తయా అతి [illegible] మతభిన్నత్వాద్యమవష్టభ్య మానం నిరాకృత్య తన్నిరాకరణం దూషయి
ప్యతి। విశిష్యేత్యత్ర ష్ఠీతి। అనుమితౌ వైశిష్ట్యం కాలిక్యా [illegible] తత్రత్యావస్థోః పూర్వమజ్ఞానే నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావిశిష్టప్రతియో

గదా, అ నిశ్చయజ్ఞానాభావేన వ్యభిచారజ్ఞానాభావస్య తత్ర జ్ఞానాభావాదిత్యర్థః। భ్రమాత్మక-ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగికజ్ఞానాదేవ వ్యభిచారగ్రహాదుమానబాధప్రసక్తిః
తస్మిన్నభావబుద్ధిః। విశిష్టభ్రమో విశేష్యదర్శనానాయాసాత్ సంభవతి ఇత్యాశయః॥ తత్ర తత్ర తాదృశాభావస్య పూర్వమజ్ఞానాదేవ శిష్టానుబుద్ధిః। విశిష్టా
విరహోపలక్షితేత్యర్థః। అవచ్ఛిన్నాభావరూపవిశిష్టాభావస్య ప్రసక్తేః। తాదృశాభావాజ్ఞానస్య తాదృశవిశిష్టానుమానాదవిశేషాత్, సాధకబాధకప్రమాణాభావ
రూపవిశిష్టాభావత్వప్రసంజకసంశయనిరాసకత్వే। విశిష్టప్రతియోగికత్వేన విశిష్టప్రతియోగిప్రసిద్ధ్యభావేన నాభావప్రసిద్ధిరిత్యాహ। మూలే వ్యధికరణేతి
వ్యభిచారస్య తజ్జ్ఞానసమయే తావచ్ఛిన్నాభావవత్త్వేన తద్రూపావచ్ఛిన్నాభావవత్త్వజ్ఞానస్య వ్యభిచారత్వేన వాచ్యత్వేన తదవచ్ఛిన్నజ్ఞానం తత్ర తస్య ఇతి। అనుమితేః
పూర్వమజ్ఞానాత్। యదనపహార్యాభావస్తదాతాదృశబాధనిశ్చయసాన్నిధ్యాదితి తద్విశిష్టాభావాదనాయ బాధస్య వైశిష్ట్యజ్ఞానసమయే తావద్విన్నవస్తుభావరూ
పభావస్య తద్విశిష్టభ్రమస్య ప్రతియోజకబాధస్య వైశిష్ట్యార్థః, అనుమత్యనన్తరమేవేతి, విశిష్టప్రతియోగిజ్ఞానాత్మకానుమితౌ తన్మూలకతద్గ్రహణాదినా అభావ
గ్రహణాయ విశిష్టస్య తదభావః అనుమానే వ్యభిచారజ్ఞానపూర్వం యత్ర తజ్జ్ఞానం తత్ర వ్యభిచారగ్రహణార్థమాలోచనీయం తేన అనుమితేరేవానుదయాదితి భావః.
విశిష్టస్య పూర్వమజ్ఞానాదితి విశేషణాన్తరవిశిష్టతా పశ్చాద్విశేషణాజ్ఞానమాత్రం వివక్షితవిశేషణాజ్ఞానం పరమతస్యాభిప్రాయ ఇత్యజ్ఞానసమయతాదినా
విశిష్టస్యావచ్ఛేదేజ్ఞానేన విశిష్టాభావత్వేన తదభావజ్ఞానానియమాత్ వ్యభిచారగ్రహనియమ ఇత్యాలోచ్య ఉక్తానుమితేరాభాసత్వప్రయో
జకమన్యదాహ. వస్తుతశ్చేతి। అజ్ఞానకాలజ్ఞానసమయత్వాత్ వ్యాప్యత్వవత్వాభావవత్త్వభిచారాణాం వైశిష్ట్యవత్త్వాన్యజ్ఞానసమయత్వే తత్త్వాదిః యద్యపి ప్రాక్ జ్ఞా
నసమయే నాస్తి తత్ర తద్భావాత్ విశిష్టావగాహిజ్ఞానాభావేన తత్ర తదవగాహి అనుమితేరాభాసత్వేనోక్తా బాధవ్యభిచారయోః ప్రయోజకత్వమగ్రావదుష్టమ్. (౭)

తథా వ్యాప్యనుమితౌ విధేయతావచ్ఛేదకతయోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వవిలక్షణాత్ప్రకారతా తద్వ్యాప్యవత్తాజ్ఞానప్రయోజ్యేతి నియమానురోధేన యద్విశేష్యకజ్ఞానమయ
త్రైవగాహితా యా తద్వ్యాప్యవత్తాజ్ఞానాధీనత్వమంగీక్రియతే. తథైవ తద్వ్యాపకానాం అనుమిత్యపేక్షయా వినా తాదృశనియమాజ్జ్ఞాతే అనుమిత్యపేక్షయాన
మతవిశేష్యత్వప్రయోజకః సర్వేషు తద్వ్యాప్యవత్తాజ్ఞానాత్తదనుమిత్యాకారాదితి తేన తాదృశనియమోనాత్యు విషయతావైశిష్ట్యాభిగ్నోపి యదభితాకార ఆహ. అజ్ఞ
సిద్ధ్యభిప్రేత్య యత్రాప్రమితి అలక్ష్యపక్షవత్ప్రత్యక్షాజ్ఞానము యత్రావచ్ఛిన్నపక్షా అనుమిత్యాభావనా తత్ప్రయోజకత్వే అనుమిత్యాఖ్యానతాయ
హేతౌ ఖ్యాప్యాధీనత్వనియమో నఖిల్వత్రోనుక్తయుక్త్యా బాధస్య హేత్వాభాసత్వస్థిరత్వాభావో మూలినబీతి అప్రామాణ్యంభవతోబ్జ్య ఇత్యతశేషః. నతత్సాధ్యాభావ
ఇత్యనన్తరం ప్రకృత ఇతిపూర్వగాసు యథ్యప్రతిబద్ధక ఇత్యనన్తరం భవతుమహర్షితి అత్రశుకత్వితి కాంక్షాయామాహ. విధితాత్వానుమితేః పూర్వమితి. య-
వ్యతిఅనుమితేః పూర్వం విశిష్టసాధ్యజ్ఞానాసత్త్వేవ అన్యథా విశిష్టసాధ్యజ్ఞానేనా భావజ్ఞానసత్త్వాత్ తత్వానుమితి విరోధితయోపదర్శితబాధస్యహే
త్వాభాసత్వసత్త్వః తథా వ్యాప్యనుమితేః పూర్వం వ్యభిచారజ్ఞానాసత్త్వేనత్రప్రకృతే వ్యభిచారస్య హేత్వాభాసత్వాసత్త్వ ఇతి బాధస్య హేత్వాభాసత్వం వ్యవస్థాపయతా
అథేత్యాదినా అభిహితమతం అదనుసారేణ తదభిహితమపి తథా వక్తవ్యం అత్ర పక్షేతరాదిత వస్తుతో యదా బాధప్రమాణసత్త్వేత్వదా హేతుమత్తాజ్ఞానస
త్వే వ్యభిచారజ్ఞానసత్వాత్ సత్త్వే న బాధబుద్ధేః ప్రతిబన్ధకత్వమేవనాస్తి అనుమితేః అభావతాదృశం పూర్వాభాసాధనమితి నియమబలినాపి తస్య హేత్వాభాస
త్వం దురుపపాదమిత్యత్రైవ మూలాశయః। అనుమితౌ విశేష్య సాధ్యజ్ఞానసాంతరం తదభావజ్ఞానసత్త్వే వైపరీత్యజ్ఞానస్యాపూర్వోక్తసన్నాయాత్ తద

† తత్పరేణ దోషజ్ఞానకరుద్ధావనాన్నారంభకత్వయజ్ఞార్థః పూర్వాపూర్వార్థానుమానేపి తత్ప్రత్యక్షవ్యతిరేకాయత్త్వస్య
దర్శనాత్

(దా-అ) మిథ్యావత్ప్రతిబన్ధకత్వాదనుమితిత్వం తదా నుపపాదకత్వాత్ పక్షేపి తు మత్త్రాజ్ఞానత్వేతదాత్మకవ్యభిచారజ్ఞానాదేవ భవాత్ ప్రాగ్దతదభావత్వహేత్వాభావాత్ తదభావః బాధకత్వ
వితేనానుపపన్నాయామత్యనుమితౌ విశిష్టవిపరీతమానసాదిజ్ఞానసత్వేన విశిష్టసాధ్యాభావజ్ఞానోత్పత్త్యా వపక్షత్వః। వ్యభిచారధీప్రత్యాదేవాను మిత్యనుత్పాదని
వారణే బాధత్వవిరోధిత్వాన్ తత్కల్పనాయాం వ్యావర్తనీయత్వాత్ తత్కల్పత్వాభావః। తద్రూపావచ్ఛిన్నవ్యభిచారత్వ తద్రూపావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వాగ్రహాదినానుమితే
తేవ విరోధితయోపనీతతద్ధర్మవిశిష్టసాధ్యానుమితేః కాలానవయత్వావలినా పక్షాభావవద్వృత్తిత్వరూపవ్యభిచారోపస్థితిస్తదభావ
విశిష్టసాధ్యజ్ఞానాద్యనబాధకప్రాదురాయామనుత్వానుమితేర్వారణాయ బాధత్వహేత్వాభావత్వమావశ్యకం। ఇత్యనుమితేరుపనీతత్వప్రభావాత్
దూషణయతే। మూలేవస్తుతస్తులిత్యనుమితావుపనీతభానేబాధకమప్యాహ। అన్యథేతి యథార్థానుమిత్యుత్తరకాలిత్యభ్రమజ్ఞానానుమిత్యుత్పాద
ఇత్యర్థః। ననూపనీతతత్ప్రకారకత్వాదాత్మకత్వానే తత్తద్ధార్మికబాధనిశ్చయాభావాస్య పక్షేకారితయా తత్ప్రకారకాదితత్త్వభ్రమత్వమిత్యేవ తద
ప్రత్యక్షస్య ప్రకారతావచ్ఛేదకానాదేవ నభ్రమత్వమిత్యత ఆహ। అపి చేతి। ఇత్యత్ర భావనాదితి మధ్యస్థవ్యక్త్యాదిః। అన్యథా వాదిప్రతివాదినోః పక్షప్రతిపన్నసాధ్య
నుమిత్యుజననాదసఙ్గతేః। నతత్ర బాధదోషత్వమితి యత్ర యత్రిద్ధేరనుద్దేశ్యత్వాత్ తత్ర తజ్జ్ఞానవిరోధిత్వం తత్రతదవగాహనావిరోధినః ఇత్యనవయత్వాది
నావధార్యభావవ్యవస్థాపకహేతుదోషత్వమిత్యుపజీవ్యతేరదుష్టత్వమయానుమితేరప్రమాత్వానుపపత్తిర్భవతామపి స్పష్టార్థః। ఇతరబాధజ్ఞానాయాం ఇతర
బాధగ్రహోపనీతం విశేషానుమాపకం అగ్రహీతబాధత్వవిశేషస్యానుమాపకం। బాధకానామితి ఇతరబాధగ్రాహకానాం అభావాత్ అప్రమాజ్ఞత్వేయత్వ
బాధోత్పత్తికత్వస్య వస్తుతో అబాధితత్వజ్ఞానయాపత్తేః తత్రయుక్తమితి పరిశేష్యమాణాఙ్గవిశేషబాధత్రయయుక్తమిత్యర్థః। అప్రామాణ్యం అప్రమాజనకత్వం అనుమిత్యుప ౪

తిబన్ధ నేతి। స్వరూపసతో బాధస్యాప్రతిబన్ధకత్వాత్తద్ధ్యైనే చ విశేషానుమానస్యా యావత్ అనుపపత్తేరితి భావః। బాధస్య। విశేషానుమానే చ బాధస్య। అదోష
త్వాదితి। తథా చ నతరాం సామాన్యతోదృష్టానుమానస్య అప్రమాణత్వమిత్యవధేయమితి భావః। యద్యపి తత్రాపి బాధావతారస్తథాపి బాధాద్విశేషానుమిత్యనుత్పాదప్రయో
జకతయా తత్ర హేతుదోషత్వం యత్ర తదనవతారస్తత్ర తస్య యావద్విశేషానుమితేరభావప్రయోజకత్వం చానపవాదమేవ। తథాపి తదాపి తదనుమిత్యనుత్పాదప్రయో
జకజ్ఞానవిషయత్వమప్రవేశ్య పక్షతత్త్వహేతోరభావసాధ్యాభావవ్యాపకత్వే అనుమిత్యభావప్రయోజకత్వాభిధానమనుపయుక్తం। విశేషానుమితివిరోధితయా వ్యభిచా
రాదౌ సత్ప్రతిపక్షే హేత్వాభాసతా చ పక్షధర్మతాబలేనేత్యాదినా అభిప్రేత ఏవేతి తాత్పర్యమ్। దూషకః। అనుమితిప్రతిబన్ధకః। విరోధిత్వాద్విశేషాదితి। సాధ్య
ాభావస్యైవ తద్వ్యాప్యస్యాపి సాధ్యవిరోధిత్వాదిత్యర్థః। సాధ్యాభావవత్త్వమ్ ఇతి। హేతోరిత్యాదిః। హేతుమత్తయా జ్ఞాయమానే పక్షే సాధ్యాభావవత్త్వమిత్యర్థః। వ్యభిచారః।
వ్యభిచారవిధయా దూషణానాం తద్విశేషః। సాధ్యాభావవ్యాప్యసామానాధికరణ్యమితి। తథైవేత్యాదిః। హేతుమత్తయా జ్ఞాయమానే పక్షే సాధ్యాభావవ్యాప్యవత్త్వమి
త్యర్థః। బాధః బాధవిధయా దూషణానాం తస్య వ్యభిచారానాత్మకత్వాదితి భావః। పక్షేత్యాదౌ పక్షోపనయనమిత్యాదౌ బాధస్య ఇతి శేషః। వ్యభిచారవత్।
వ్యభిచారస్యాపి। అనుమితివిరోధిత్వవిశేషః। తుల్యబలేనేతి। ఉభయత్ర బలపదం బలజ్ఞానపరం తథా చ। యత్రోష్ణత్వాదిసాధ్యకపక్షతాదేరధికబలజ్ఞానం త
త్రాప్రతిపక్షతాపత్తేర్నాబాధస్య అసాధ్యతయా మితి భావః। తద్వ్యాప్తిపక్షతాగమకతౌపయికరూపజ్ఞానముభయోర్జ్ఞానమితి। సాధ్యాభావసాధకపక్షతాదేరవ
ప్రకృతహేతోరపజ్ఞానం అన్యథాకరణాపరిహారాదేవ। అనుమిత్యనుత్పాదనవాహేనాబాధస్య హేత్వాభాసత్వానపత్తేరిత్యర్థః। గమకతాబహిర్భూతం। గమకతానౌ-
పయికం। సాధ్యవ్యాప్యవత్త్వబుద్ధేః ప్రమాత్వం గమకతానౌపయికమపి సత్ప్రతిపక్షవిఘటకం బలం। విరోధివ్యాప్యవత్త్వబుద్ధౌ తద్వ్యాప్యవత్త్వబుద్ధిప్రామాణ్య

జ్ఞానస్యానేకత్వేప్యేకదోషకత్వముక్తమిత్య
ర్థః॥ హేత్వాభాసాన్తరాపత్తేరితి వ్యక్తిసత్ప్ర
సాధ్యాభావ

యన్నిత్యత్వే జనకత్వోపగమాదితి సాధ్యాభావవ్యాప్యవత్తాజ్ఞానే ప్రమాత్వదశాయాం సత్ప్రతిపక్షతావిరహేణాబాధస్యైవ దోషత్వమ్। బాధత్వప్రమితసాధ్యాభావవ్యాప్య। బాధకస్య:
స్వతన్త్రస్యైవమఙ్గ తథోభయత్రప్రామాణ్యాగ్రహదశాయాం యదనుమితిప్రతిబన్ధకం తత ఏవ తాదృశబాధగ్రహదశాయాం అనుమిత్యనుత్పాదనిర్వాహే తా
దృశబాధబుద్ధేః ప్రతిబన్ధకతాన్తరమప్రామాణ్యానాత్మకత్వం। తాదృశప్రతిబన్ధకే ప్రత్యక్షపరామర్శప్రమాత్వగ్రహస్యోత్తేజకతయా ఉభయత్రప్రామాణ్యా
గ్రహదశాయామనుమితేర్వారణాయ ప్రతిబన్ధకతాన్తరకల్పనాయా ఆవశ్యకత్వాదితి శఙ్క్యే। అథైవమన్యథాసిద్ధత్వం ప్రమాత్వం తతః సాధ్యాభా
వ్యాప్యబుద్ధేః। సాధ్యాభావానుమితౌ బాధకవిరహేణాపీతి శేషః, అన్యథా సత్ప్రతిపక్షమేవ వ్యభిచారజ్ఞానమేవానుమితివిరుద్ధత్వాదితి శేషః। ఇదమాపాత
తః తాదృశసాధ్యాభావానుమిత్యుత్పాదకాలే సాధ్యానుమితేర్వ్యభిచారజ్ఞానేనావారణాత్। ప్రతిబన్ధకతాప్రామాణ్యగ్రహస్థలే అన్యత్రాప్రామాణ్యగ్ర
హోత్పత్త్యనన్తరమేవానుమిత్యుపగమేనోక్తప్రామాణ్యగ్రహస్యోత్తేజకతాయా అనుపగమాత్। ఉభయత్రప్రామాణ్యగ్రహతదగ్రహయోః ప్రా
మాణ్యగ్రహానాస్కన్దితవిరోధివ్యాప్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబన్ధకతయైవోపపత్తేః ప్రతిబన్ధకతాన్తరం నియామకమిత్యేవ దూషణం బోధ్యమ్॥ ఇతి
యదుక్తమితి యేన సత్ప్రతిపక్షవిధయా యత్సాధ్యాభావవ్యాప్యవ్యభిచారాద్యాత్మకతయా బాధత్వసాధ్యప్రతిబన్ధకత్వానుపగమేనేష్టే అనన్తర్భా
వాదితి భావః॥ హేతుతత్సాధ్యవత్త్వాదిజ్ఞానవిషయతావచ్ఛేదకస్య సాధనతుమావిషయతయాజ్ఞానవిషయతావచ్ఛేదకత్వార్థః। వ్యభిచారాజ్ఞాదేరితి

తాదృశప్రమావిషయత్వేన వ్యభిచారనియతత్వాదితి భావః॥ వ్యభిచారాదర్శనాదనవకాశాభ్యుపగమే దోషమాహ॥ అన్యథేతి॥ బాధకశ్చేదితి
వ్యభిచారశఙ్కాయాం సోపజీవ్యోపజీవకభావభఙ్గం దూషయతి॥ నేతి॥ స్వేనదోషణేతి। తత్రైవ ప్రమాత్వేనేతి తాత్పర్యం। ప్రమాత్వేనైవ లాఘ-
వాత్ప్రతిబన్ధకతా న వ్యభిచారజ్ఞానత్వేన యా వ్యభిచారజ్ఞానత్వేన గురుత్వాదిత్యర్థః। ప్రత్యాకరితే హేతుసాధ్యాభావప్రమాదశాయామనుమితివారణా-
య వ్యభిచారధియః ప్రతిబన్ధకతాయాః ఆవశ్యకత్వాత్ కారణమత్ర త్వైక్యం సాధ్యాభావప్రమాయాః ప్రతిబన్ధకత్వాన్తరకల్పనే ఏవ గౌరవమితి దూషయతి॥ నత్వమితి॥
సాధ్యాభావప్రమాప్రతిబన్ధికేత్యాదిః। అన్యత్ర తథా దూషకత్వకల్పనాదితి ప్రత్యక్షాదౌ సాధ్యాభావవత్త్వేన శఙ్కయా యత్ర జ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకత్వకల్పనాదిత్యర్థః॥ తథా-
చానుమితౌ తజ్జ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకతాయాముక్తయుక్త్యనవకాశాత్ కిం తు వ్యాప్తిశైథిల్యే తద్గ్రాహకత్వం నాస్తీతి భావః। పక్షే సాధ్యాభావనిశ్చయ ఇతి సాధ్యాభావజ్ఞా-
నే ప్రామాణ్యసంశయోత్తరం తత్ర ప్రామాణ్యనిశ్చయం వినా న సాధ్యాభావనిశ్చయః। తత్సంశయసామగ్ర్యా నివృత్తేరితి ప్రమాత్వనిశ్చయాధీనః। ఏవం ప్రమాత్వనిశ్చయం-
వినా అప్రామాణ్యసంశయయోస్సతోః కథఞ్చిదుత్పన్నోఽపి నిశ్చయో న నిశ్చయకార్యకారీ అతస్తన్నిశ్చయస్య నిశ్చయకార్యకారిత్వమపి ప్రమాత్వనిశ్చయా-
ధీనమిత్యర్థః॥ జ్ఞానమాత్రాదర్థనిశ్చయ ఇతి ప్రమాత్వనిశ్చయనిరపేక్షాత్ జ్ఞానమాత్రాత్ అప్రామాణ్యసంశయశాలినోఽర్థనిశ్చయే తాదృశజ్ఞానాత్ నిశ్చయకార్యే
అభ్యుపగతే ప్రామాణ్యే ప్రమాత్వే యత్నః తదుపాయవిచారవైయర్థ్యం। అర్థనిశ్చయప్రసఙ్గః। అర్థనిశ్చయకార్యం యన్నిష్కమ్పప్రవృత్త్యాది తత్ప్రసఙ్గః। ద్వి-
తీయాభ్యుపగమే దూషణమాహ ఇదం। ఉపజీవ్యత్వేనేతి కథం సాధ్యాభావనిశ్చయాత్ వ్యభిచారజ్ఞానస్యోపజీవకత్వేనేత్యర్థః। అధికబలత్వేనేత్యత్ర బహువ్రీహిప్రమం నిరా-

గదా. ౧౧

కత్వందధికత్వద్వ్యాప్తే అధికబలరూపత్వేనేతి అనుమితిప్రతిబన్ధరూపనిశ్చయకార్యకారిత్వం తేనోచ్యతే నైష్ఫల్యమ్॥ ఏతదుభయస్వరూప బాధప్రత్యక్షః
మాత్రనిశ్చయాపేక్షాయామేవ హేతుతయా తల్లాభాయ ప్రమాత్వనిశ్చయవిశేషణముపాదయతి। అప్రామాణ్యాయ న్యాయేతి। నిశ్చయకార్య
త్వమపత్వం స్థితసాధాయ ముక్తత్వాత్ ప్రమాత్వనిశ్చయస్యైవ రూపసత్వ్యభిచారానాక్రాన్తతయా వ్యభిచారాదంశనిశ్చయపరతయా
వ్యాచష్టే॥ వ్యభిచారణ్యేతి। వ్యభిచారనిశ్చయః। సాధ్యాభావాంశనిశ్చయకార్యకారిత్వప్రయోజకరూపవత్త్వే వ్యభిచారజ్ఞానసా
ధ్యః। తచ్చనిశ్చయత్వమన్యనిశ్చయప్రామాణ్యనిశ్చయసమవేతవత్త్వమ్ యోజనంగతః। వ్యభిచారజ్ఞానస్య సాధ్యాభావనిశ్చయాత్మకతయా తదత్సాత్మక
త్వానావశ్యకతః। సాధ్యాభావనిశ్చయత్వం చతనా వృత్తిత్వాత్ప్రమాత్వనిశ్చయపరతయా వర్ణయతి। సాధ్యాభావత్వేతి। వ్యాధికరణాబ
హుప్రకారవత్సాహిత్యతయా సాధ్యాభావనిశ్చయో యన్నాధికరణవ్యాప్యత్వం తద్ధర్మత్వతన్నానాత్వ నిశ్చయకార్యకారిత్వప్ర
యోజకరూపవత్త్వం। ఏతచ్చైదానీం జ్ఞానయోః క్రమికత్వే హేతుత్వేనాభిహితమ్। పూర్వం జ్ఞాతమితి చ యూలమ్॥ తత్జ్ఞానాభిన్నజ్ఞానవిషయ
తామాత్రమత్రార్థః। తంబుమజ్జత్వ్యాదితి స్యాసౌ ప్రతిబంధకత్వేచేత్యాదిః। ఏతచ్చైదానీం దోషత్వహేతుతయోక్తం। నను వప్త్రేణ సుష్ఠు నాత్యాదౌ ॥ ౧౨ ॥

ధ్యాభావవత్త్వజ్ఞానాదేవానుమిత్యనుత్పాదనిర్వాహాత్తత్ప్రామాణ్యధియస్తత్రావిరోధిత్వేన తత్ప్రామాణ్యగ్రహస్యాభాసత్వే నోపపద్యత ఇత్యశక్యత్వ
ప్రామాణ్యజ్ఞానస్యానుమితౌ న తతః ప్రతిబన్ధకత్వం వ్యవస్థాపయతి। యద్వేతి। సాధ్యాభావవత్తాబుద్ధేరనుమితిసాధారణ్యాత్ ద్విశిష్టప్రతిబన్ధకత
యాస్తస్యాః పరామర్శేన విశేషదర్శనాత్మకత్వేనాబనవరభావకత్వాత్। ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకస్యాబహుత్వః కా యోగ్యాదర్శకతా యోగాదితస్యైతజ్జ్ఞానని-
రాకరోతి యద్వేత్యాదినా। అప్రామాణ్యేతి। అప్రహితాప్రామాణ్యకరజతేదం రజతమిత్యప్రామాణ్యజ్ఞానం విశిష్టబుద్ధిః। విశేష
దర్శనేనేతి। పరామర్శరూపేణేత్యర్థః। అనుమానాదితి। తథా చ విశేషాదర్శనవిశిష్టవైరిభావకాబాధ్యభావబుద్ధేః। ప్రతిబన్ధకత్వమవిగన
వ్యమిత్యనుమితిమాత్రం ప్రతి ప్రామాణ్యాగ్రహవిశిష్టసాధ్యాభావధియో విరోధిత్వమితి భావః। ప్రామాణ్యాగ్రహదశాయాం సాధ్యాభావజ్ఞానమేవానుమితిప్రతిబన్ధకం
అతో న విశిష్టాదిప్రమదశాయామపి విశిష్టాద్యనుమిత్యనుత్పత్తిః తత్ప్రతిబన్ధకత్వాభ్యుపగమాత్ జ్ఞానవద్ధయి విశేషస్యాప్రామాణ్యగ్రహితసత్వవిషయ
స్యాబాధకత్వాభావాదితి శఙ్కతే। అథేతి। తర్హీతి। వస్తుగత్యాప్రమాయామపి ప్రతిబన్ధకత్వాపత్తేః। సాధ్యాభావజ్ఞానమనుమితౌ
తతః ప్రతిబన్ధకం తథాపి ప్రామాణ్యబుద్ధేః ప్రతిబన్ధకత్వమఫలం। వహ్నిరనుష్ణ ఇత్యాదావాప్తవాక్యాదివహ్నిసత్త్వప్రామాణ్యనిశ్చయేఽపి
నుమిత్యుపగమాత్। తన్నిశ్చయదశాయాం వ్యభిచారజ్ఞానాదేవానుమిత్యనుత్పాదనిర్వాహాత్। శఙ్కతే ఏతదిత్యాదావపి తత్రాద్యనుమితేః॥

గదా. అ వ్యభిచారధీవిషయత్వేనానుపపత్తేః। సాధ్యాభావాంశే అనాహార్యాప్రామాణ్యకత్వస్య వ్యభిచారధీప్రతిబంధకతాయాం నివేశ్యత్వాదితి శఙ్కతే నహీతి। సాధ్యాభావనిశ్చయం ప్రతి బాధగ్రంథః
వదితి అనుమితిప్రతిబంధకరూపనిశ్చయకార్యకారితాప్రయోజకవిశేషణాప్రసిద్ధ్యా నిర్వాహాయ ఇత్యర్థః। సాధ్యాభావజ్ఞానాసత్త్వే పక్షవిషయకత్వ
మాత్రనిశ్చయకాలీనసాధ్యజ్ఞానమభ్యనుభవమాలక్ష్య మాధ్యత్వేనేతి। తన్న్యేతి। తస్యాపి అర్థః। ప్రతిబన్ధకత్వాదితి। తాదృశజ్ఞానకాలీనవ్యభిచారజ్ఞానానియమో అగ్రే దర్శనీయః
శబ్దాదిసాధారణోభయత్రాహార్యాభావప్రమాత్వజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకత్వే బాధస్యాసాధారణహేతుదోషత్వముపపాదయతి। హేతువృత్తిత్వాదసాధారణత్వేనేతి। హేతువృత్తిత
యావిరోధిత్వస్యానుమితిమాత్రనిరూపితత్వేనేత్యర్థః। హేతునిష్ఠసాధ్యాభావప్రమావిషయవృత్తిత్వరూపయత్నస్య దోషత్వాభిసన్ధాయాహ అసాధారణ్యేపీతి। పక్షే సాధ్యాభా
వప్రమాయాః జ్ఞానే ప్రమాత్వస్య తేన రూపేణ పక్షే సాధ్యాభావవత్త్వజ్ఞానే తదుపజ్ఞానం వ్యభిచారజ్ఞానరూపమేవేతి దోషాన్తరజ్ఞానానాత్మకం యజ్జ్ఞానమనుమితిప్రతి
బన్ధకం స ఏవ దోష ఇతి నియమాత్ సాధ్యాభావప్రమాజ్ఞానస్య శాబ్దాదిసాధారణ్యా విశిష్టజ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వేన తద్విషయస్య హేత్వాభాసతా నిర్వాహణ్యేతి శఙ్కతే ఇన
చ సాధ్యాభావప్రమేతి। హేతుమత్త్వప్రమావిషయతావచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యాభావవత్త్వమనవగాహ్య పక్షనిష్ఠవిషయతాయాం సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వా
వగాహినః పక్షే సాధ్యాభావప్రమేతి నిశ్చయస్య పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యాభావనిశ్చయోపజీవ్యత్వస్య వాస్తవత్వాత్ బాధజ్ఞానస్య వ్యభిచారజ్ఞానరూపతేతి సమాధత్తే
ప్రమాత్వేతి పక్షనిష్ఠస్య సాధ్యాభావస్య బాధత్వముపేత్య బాధస్య పార్థక్యం వ్యవస్థాపయతి। పక్షధర్మతాబలేనేత్యాదినా। సాధ్యాభావబుద్ధేః ప్రమాత్వజ్ఞానస్య
ప్రతిబన్ధకతాం నిరాకృత్య తత్ప్రమాత్వస్య దోషతాయాం అగ్రే యం దూషణీయతయా విధిత్సా ఆరోప్య ఖణ్డనీయో బాధస్యాన్యరూపాణాముపహా॥ అత్రేదమవధేయమిత్యాదినా॥
సాధ్యాభావవానితి। అత్ర సాధ్యాభావత్వం తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నం గ్రాహ్యం అతో న సంయోగేన కపిసంయోగవానయం వృక్ష ఇత్యాదావతిప్రసఙ్గః। సమవాయావచ్ఛిన్నస్యాపి సాహానోరపి

తదభావవత్త్వజ్ఞానస్య (వ్యా)ప్యవృత్తిత్వాగ్రహదశాయాం తద్వత్త్వాగ్రహప్రతిబన్ధకతయా అనవచ్ఛిన్నత్వా విశేషణతాసంబన్ధాభావవత్త్వస్య ప్రతియోగితాయాం తు వాచ్యం॥
ప్రతిబన్ధకీభూతాభావవత్త్వజ్ఞానీయమతోఽధికరణత్వాంశే ఇష్టత్వాదేతత్ తయా అనవచ్ఛిన్నత్వమపి గమ్యతే। అవ్యాప్యవృత్తిజ్ఞానకాలే తజ్జ్ఞా-
నస్య అవిరోధిత్వాయ తజ్జ్ఞానాభావవిశిష్టత్వేన ప్రతిబన్ధకత్వాస్వీకారే తత్సత్త్వదశాయాం గౌరవాత్। తదపేక్షయా అనవచ్ఛిన్నత్వావగాహితయా తత్త్వే లాఘవాత్॥ పూర్వోక్త
స్యావ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానదశాయాం అనవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వానవగాహినో అభావవత్త్వజ్ఞానస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వగ్రహే తద్వత్త్వప్రతిబన్ధకత్వమిష్టమేవ దేశకాలరూపధర్మేణావచ్ఛి-
దవచ్ఛేదేన తదభావవత్త్వజ్ఞానస్య తదవచ్ఛేదేన తద్వత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వాత్ తత్కల్పనమవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానోత్తరజనకావ్యాప్యవృత్తికమ్॥ అవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానదశాయామపి
అభావాభావయోరేకావచ్ఛేదేనైకదా అనిశ్చయాత్। నచానవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వావగాహితేనాభావజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకత్వే అయం సంయోగవానిత్యాదావావశ్యక-
మిత్యముఖ్యం యత్ర అయం సంయోగవాన్ వృక్షః సంయోగాభావవాన్ విరోధిత్వప్రసఙ్గః తస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వానవగాహిత్వాదితి వాచ్యం। ఇమముభయం యత్ర ఘోటద్వయసాధారణా-
ధికరణత్వావిషయకతయా విరోధభానే నవకశేషకతయైవ సంశయవిరోధిత్వాత్ తదభావవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానాభావవత్త్వ(వ)వ్యాప్యవృత్తిత్వానవగాహినోఽపి
జ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకత్వం తథాపి ప్రకృతే సంయోగాభావాదౌ నాతిప్రసఙ్గః॥ తద్విషయకనిశ్చయత్వస్యానుమితిప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకత్వాదవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానకాలే తజ్జ్ఞా-
నసాధారణ్యేన తదవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాదివ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకస్థలే పక్షే సాధ్యాభావవత్త్వమేవ బాధః। అనవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవత్త్వం కాలదేశరూప
పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావవత్త్వం తదవచ్ఛేదేన సాధ్యసాధనే బాధః॥ సంయుక్తావచ్ఛేదకధర్మేణానవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వరూప సాధ్యావచ్ఛేదకానాం

నదా. అ యత్రాంశే యత్త్వం తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యేన సాధ్యాభావవత్త్వం యత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యమాత్రేణ సాధ్యబుద్ధిరుద్దేశ్యా తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మా- ౭:
వచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవత్త్వం బాధ ఇతి విశేషో బోధ్యః। పక్షే సాధ్యస్య యాదృశసంబన్ధేనానుమితివిషయః। సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధస్య యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకో అ-
భావో వివక్షణీయః। యత్ర సంయోగాదినా సాధ్యానుమితిరుద్దేశ్యా తత్ర సంయుక్తసంయోగాదినావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావవత్త్వం అవిరోధితయా బాధానాపత్తేస్తాదృ-
శయోగ్యతాయా నివేశః యత్ర సంయుక్తసంయోగాదిరూపపరంపరాసంబన్ధేనానుమితివిషయః తత్ర సంయోగాదినావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావేన బాధః। పక్షవిషయతాని-
రూపితసంయోగాదివిషయతాయాః సాధ్యనిష్ఠవిషయతానిరూపితత్వం యత్ర పక్షే సంయోగాదిసాధ్యప్రకారకత్వవిరహాత్ ధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసంయో-
గాదినా సాధ్యప్రకారకానుమానేఽపి తాదృశాభావో బాధ ఏవ। ఉక్తరీత్యా తద్గ్రహస్యానుపపత్తేః। సాధ్యవదన్యో వృత్తిః। తద్వృత్తిబుద్ధౌ తదభావనిశ్చయస్య తద్వ్యాపకత్వేన తద్విరోధి-
యో విరోధితాభావః। తద్వ్యాప్తిప్రకారకానుమితౌ సంయోగాదిసంబన్ధేనానుమితిప్రకారకసంబన్ధప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే తత్ర సాధ్యవత్త్వే తద్వ్యాప్యవిరోధి-
తావిరోధిభావః తద్వ్యాప్యవత్తాబోధ్యం। వాస్తవసాధ్యాభావసాధ్యవత్త్వయోః ప్రత్యక్షవిషయవిశేషణతయా దోషఘటకతా సమూహాలంబనయోరితి లా-
భాయ పక్షః పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టః। పక్షవృత్తిసాధ్యాభావః పక్షవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నమర్థః। యద్ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యానుమితౌ పక్షసా-
ధ్యసామానాధికరణ్యమేవ భాసతే తత్ర సాధ్యవత్పక్షవృత్తిత్వం తద్భాసకపక్షే సాధ్యత్వేన సాధ్యపక్షప్రకారతావత్త్వాత్ సాధ్యానుమితౌ సాధ్యం పక్షప్ర-
తిబన్ధకతయా భావస్యావిరోధిత్వం। తథా చ పక్షసాధ్యసంబన్ధస్య సాధ్యమతిజ్ఞానయోః సమూహాలంబనయోరపి యత్ర తద్వృత్తిత్వం తదభావస్య పక్ష-

౮

తిబద్ధత్వమనుభవసిద్ధమిత్యాశయేనోక్తం॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనానుమితౌ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టసాధ్యసిద్ధిత్వేన తుల్యయుక్త్యా బాధకాభా
ధర్మావచ్ఛిన్నప్రాచీనమతానుసారేణ। వస్తుతస్తు తద్వ్యక్తిత్వంసంసర్గకబుద్ధౌ తత్సమానాధికరణతద్వ్యక్తిత్వస్య తదభావబుద్ధేః ప్రతిబన్ధకత్వముక్తసంసర్గవిధయా
యద్యాపకతత్వంసంసర్గవిశిష్టబుద్ధివిషయతయా ఆధారాధేయభావసంసర్గకబుద్ధౌ ఆధారాధేయభావావగాహనస్య ప్రతిబన్ధకతయా
(౦) సాన్నానికతయా పక్షవృత్తిత్వాద్యభావఘటితత్వస్య న దోషః తాదృశవాక్యే యథా మతమప్యబాధ్యత్వేన తన్నిష్ఠ అవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యస్య అసిద్ధివిశే
షాత్మకత్వేన బాధరూపకాలాపోదాహరణే పక్షస్య మానాన్తర్భావేన తాదృశప్రతిబన్ధకత్వమిత్యాశయేనాహ। పక్షేతి
భావ ఇతి। ఆధేయతయా పక్షేణ పక్షవృత్తిత్వేన వా విశిష్టః సాధ్యాభావ ఇత్యర్థః। తాదృశసాధ్యవత్త్వే బాధకాభావః। పక్షస్య సాధ్యాభావవత్త్వాదికమితి। సా
ధ్యాభావాధికరణత్వం సాధ్యవద్భేదాధికరణత్వంచేత్యర్థః। అధికరణతావృత్తిత్వమావస్య బుద్ధిః। ఏతదపి ప్రాచీనమతేన। సాధ్యాదిరిత్యాదినా సాధ్య
సమ్బన్ధపరిగ్రహః। పక్షావృత్తిత్వాదిరిత్యాదినా అవృత్తిత్వపరిగ్రహః। అవిపదాభ్యాం సాధ్యతావచ్ఛేదకస్య పక్షనిష్ఠత్వాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక
త్వాదిపరిగ్రహః। ఏతదపి నవ్యప్రాచీనమతేన। భేదప్రతియోగికభేదానుయోగిత్వయోః ప్రమనియతయోరేకతరజ్ఞానం యత్రవిరోధ్యపరజ్ఞానమపి
తత్రతదిత్యాశయేనాహ సాధ్యవదితి సాధ్యవత్వావధికానుయోగితాకత్వాదివిశిష్టం పక్షభేదాదికమిత్యర్థః। అవిపదాభ్యాం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
వృత్తిసాధ్యవత్త్వమాత్రనిష్ఠభేదప్రతియోగిత్వపరిగ్రహః పక్షవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగికరూపవత్పక్షరూపస్య ప్రతిబద్ధతావ

గదా. అ. అథైకదేశస్య నివేశే కిం విశిష్టపక్షసాధ్యవత్త్వం విరోధిత్వం విశేషణాంశే తద్ధర్మవత్త్వమిత్యనూద్య యత్తు మూలే। విశిష్ట ఇతి। ఆదిపదాత్ ప్రాప్యం విశిష్టస్య పక్షావృత్తిత్వాది బాధగ్రాహ్యః
పరిగ్రహః। విశిష్టస్య పక్షస్యైవ విశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావవత్త్వాదికమపి బోధ్యమ్॥ మూలే కస్యచిత్ సాధ్యాభావబుద్ధేః ప్రమాత్వగ్రహస్య ప్రతిబన్ధక
త్వమస్త్యత్ర క్ష్యప్తమతి తాబ్ధా దాశతాదర్శనాదిత్యనేనాభిహితం లౌకిక బాధజ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వేన తథాత్వమిత్యాహ। తద్విశేష్యకత్వే। విరోధిని
శ్చయత్వేనేతి। విరోధిత్వం హేతుః। ధర్మిణి సాధ్యాభావవిషయకత్వేనైవ తథాత్వేః। తథాత్వేన విరోధితా యాః సర్వానుభవసిద్ధత్వాదితి। భావః॥ మాత్ర
ఏవేతి॥ మాత్రపదం ప్రత్యక్షాదేః కేవలం సాధ్యాభావనిశ్చయత్వేనాబుద్ధిబోధప్రతిబన్ధకత్వే ప్రయోజకత్వం వాదయతి॥ లౌకికేతి। మనాగుక్తౌ తు ఏకత్వ
దార్థత్వసంగతే అపరపదార్థే నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వం మూలవిషయత్వజ్ఞానస్య తాత్పర్యవిరోధిత్వే దోషాభావే యేన తత్ర తాదృశప్రమావిషయ
త్వాభావరూపయోగ్యతాయా జ్ఞానోపయోగితాం శబ్దపరిష్కృతే దిష్టకర్తృత్వప్రయోజకత్వేన తత్ర విపక్షవారణాయ ప్రథమసత్త్వం తం పక్షప్ర
సిద్ధిసాధ్యప్రసిద్ధ్యోర్వారణాయ ద్వితీయమ్। ఉదాసీనవారణాయ విశిష్యం। యద్యపి సాధ్యాభావవిశిష్టపక్షాదిరూపే బాధే విరోధిత్వస్యా
యత్సాధ్యాభావవ్యాప్యవిశిష్టపక్షాద్యవృత్తిం విశిష్టపక్షాదిగ్రహవిరోధిపక్షతావచ్ఛేదకాభావవత్పక్షాద్యవృత్తిం చాప్రసిద్ధం తథాపి యథాయథం విశిష్ట
నిరూపితవిషయతా విరోధ్యనుమితిజనకతావచ్ఛేదకత్వేనావిశిష్టపక్షత్రయాత్యవిశిష్టసాధ్యగ్రహత్వస్య బాధత్వమ్ నవ్యనవృత్తౌ యథా విశిష్టపక్షే విశిష్ట ౯

గాధ్యవృత్తిత్వప్రకారకత్వ। న్యూనవృత్తేః ప్రతిబధ్యతావచ్ఛిన్నరూపతప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాతాదృశత్వసంబంధత్వప్రయుక్తం తథా చ పూర్వోక్తదిశా వస్తేయమ॥
అథాత్రలక్షణే పక్షాంశే ప్రమోపక్షామాన్యభావత్వప్రకారకత్వాదిరూపబాధేఽవ్యాప్తిః॥ తద్విషయకత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబధ్య
తాయా విశిష్టపక్షప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నా। నచ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన బాధనిశ్చయస్య ప్రతిబంధకతయా యత్ర సాధ్యమేవ పక్షతావచ్ఛేదకం తత్ర విశిష్టపక్ష(ని)దావి
రోధిత్వస్యైవ నివేశనీయతయా నాశ్రయాసిద్ధ్యాదేః బాధాసంగ్రహాత్ ఇవాచ్యమ్॥ పక్షామాన్యే జ్ఞానపదయప్రమోపక్షామాన్యభావాదౌ జ్ఞానమయ
త్వాత్ తావచ్ఛిష్టప్రమాదావిరూపాశ్రయాసిద్ధ్యాదావవ్యాప్తివారణాయ తాదృశపక్షకబాధలక్షణే అవిరోధిత్వస్య నివేశనీయతయా
తత్రత్వాశ్రయాసిద్ధిరూపబాధేఽవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాదితి చేన్న। ఆశ్రయాసిద్ధ్యాదేరసాధారణ్యాల్లక్ష్యత్వాత్॥ లక్ష్యతామపి ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతావిధేయతావ
చ్ఛేదకతాతద్విశిష్టపక్షవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యబోధయోగ్యవిషయతాన్యతరావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయతా
కత్వస్య విరోధిత్వాన్తస్య విరోధిత్వాన్తే నవపక్షాణాం జ్ఞానపదయప్రమోపక్షామాన్యభావాదావాశ్రయాసిద్ధ్యాదిజ్ఞానస్య ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకానా
క్రాంతావచ్ఛేదకతాభిన్నా విశిష్టపక్షే విశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యబోధయోగ్యవిషయతాంశేఽపి తన్నిష్ఠప్రకారతాశాలిత్వాదితి॥ ఉక్తపక్షప్రసిద్ధిరూపబాధబు
ద్ధేస్తాదృశప్రకారతాభిన్నావిధేయతాశ్రయాయా ఉక్తవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయతాన్యతాః తన్నిష్ఠప్రకారతాశాలిత్వాత్ ప్రసిద్ధ్యాదౌ తద్విశిష్టతా

గదా. అ. నిరూపితవహ్న్యాదిప్రకారతాకేనప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతాకేన తాదృశబాధాసఙ్గ్రహః ప్రకారతాయాం లక్షణవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయతాశాలిజ్ఞానవృత్తి బాధప్రజ్ఞః
కైముత్యేనతాదృశవిషయతాయాః వా తత్త్వావచ్ఛిన్నజ్ఞానమయోగ్యతోపహ్నిమాన్ ప్రతదృశ్యజ్ఞానమయ తాదృశజ్ఞానయోగ్యతావధి
యముద్రయాత్ప్రకారతాశ్రయః ప్రతదృత్యావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితజ్ఞానమయత్వాత్ప్రకారతాకైనాత్రయా ధ్యాదిజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకతైవ
నాతిప్రసఙ్గః। ననుతథాప్యవచ్ఛిన్నవహ్న్యాద్యభావవత్త్వాభావలక్షయావానవ్యభిచారవహ్న్యాద్యభావవత్వేతాదృశానిరూపితబాధేఽవ్యాప్తిః। తథాపివహ్నిమత్త్వవ
తా నిరూపితవిరోధ్యన్యాయకత్వాదితిచేన్న విరోధితాన్యఘటకప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయితాయాం విరోధ్యన్యాయకతావచ్ఛేదకత్వమని
వేశ్యతాదృశప్రతిబన్ధకతాయాం స్వనిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకవిషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయి
త్వావచ్ఛిన్నత్వమతినిక్షిప్తతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వన్యనివేశనీయత్వాత్తాదృశవహ్న్యభావవత్తాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న
ప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబన్ధకత్వకతాం స్వసమ్బన్ధేనోపాదాయలక్షణబాధేలక్షణసమన్వయసమ్భవాత్ తాదృశప్రతిబన్ధకతానిరూపిత
ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకం నవహ్న్యభావవత్త్వవచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వం తద్వహ్న్యాద్యభావవత్త్వవచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వమేవ తత్తాదృశప్రతిబన్ధకతాయాం వహ్న్య
భావవత్త్వవచ్ఛిన్నజ్ఞానవిరోధివహ్నిమత్త్వవత్త్వేనాన్యాయకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకవహ్న్యాద్యభావవత్త్వవిషయితావచ్ఛిన్నత్వమక్షతమేవ ౧౦

తథాచోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతావిధేయతావచ్ఛేదకతాకరక్తవిశిష్టఘటవిశిష్టసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్ట్యబోధియ్యవిషయతాన్తఃపాతిప్రకారతావచ్ఛిన్నప్రతి
బధ్యతానిరూపితానతత్వనిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయిత్వావచ్ఛిన్నానుమితజ
నకతావచ్ఛేదకవిషయిత్వానవచ్ఛిన్నాయాః ప్రతిబన్ధకతాతదవచ్ఛేదకత్వనిరూపితవిషయతాశత్రుమితినిష్ఠష(ః)। ననుపక్షాదౌ సాధ్యాభావనానాధి
కరణాధమత్వాద్విజ్ఞానత్వానుమితివిరోధితయాసాధ్యాభావాభావత్వేనసాధ్యవత్తావగాహినస్తథాసాధ్యాభావవ్యాప్త్యవగాహిత్వేనసాధ్యాభావాన
నుమానకతయాచతద్విషయిత్వావ్యాప్త్యత్వాత్తజ్జ్ఞానేస్యాపివిత్వపరిహారః। పక్షాదేరితివిషయతాలోక్తఘటకాస్త్రం దూషయతి। సాధ్యాభావవదితి। పక్షా
దావితి। పక్షతావచ్ఛేదకావ్యవచ్ఛిన్నే ఇత్యర్థః। తదనవగాహిత్వాదితి। తత్రతదనవగాహిత్వాభిప్రాయమిత్యర్థశ్చతత్తత్ప్రకారకత్వాభావాత్ అవగాహనగర్భా వా
దితిభావః। ననుసాధ్యాభావవత్పక్షే సాధ్యాభావప్రకారకం జ్ఞానమత్యన్తాకారకత్వవిరోధివిషయిత్వమాత్రజ్ఞానత్వప్రతిబన్ధకతాయాః నిర్వా
హకతయాతద్విషయత్వసాధ్యాభావవత్పక్షవిశిష్టప్రమాత్వజ్ఞానహేతోః భాసతానిష్ఠప్రతిబధ్యత్వాదితిభావః। అవగాహిత్వేతి। పక్షతావచ్ఛేదకావి
శిష్టేసాధ్యాభావావగాహిత్వేనేత్యర్థః। అవకాశితః। ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకేప్రమాత్వఘటకతాంశవిషయతానవేశ్యవచ్ఛేదః। తన్నివేశే
నాపరతాతదవిషయకజ్ఞానస్యాప్రతిబన్ధకత్వంయోగ్యవిరోధివిషయితాశ్రయత్వేనప్రతిబన్ధకతయాతదసంగ్రహాదితిభావః। సాధ్యాభా

దా. అ పపక్షత్వఘటితప్రమాత్వవిషయకత్వే ఽనుమితిప్రతిబన్ధకతానతిరిక్తవృత్తిత్వసత్త్వేపి మేయత్వవిశిష్టవ్యభిచారాదిజ్ఞానవతాం వ్యభిచారాంశే విశిష్టైకదేశే ప్రసక్తస్య సత్త్వేన నదో బాధప్రష్టః
షతా। శబ్దపట్టకబోధ్యకత్వానుపరోధ్యవిషయకత్వాపత్తేః। గురుత్రామాణ్యాభావప్రమాత్వవిషయకజ్ఞానస్య శాబ్దాదౌ ప్రతిబన్ధకతాదర్శనాత్ అనుమితా
వప్రతిబన్ధకత్వమవ్యాహతమేవ। తదుక్తం మూలకృతా। శాబ్దాదౌ తథాదర్శనాదితి। తత్ర అహో। ప్రమాత్వనిశ్చయస్య ప్రతిబన్ధకత్వాకల్పనాదితి। శాబ్దబో
ధాదావపి తత్ప్రతిబన్ధకత్వానుభవస్య తుల్యన్యాయేన అనిష్టత్వాదితి భావః। నను సాధ్యాభావజ్ఞానస్యైవ తత్రాప్రామాణ్యగ్రహే ఽనుమిత్యుత్పత్తేః అనుమితౌ న సాధ్యా
భావజ్ఞానం ప్రతిబన్ధకం అపితు తత్ప్రమాత్వగ్రహ ఏవేతి। తత్ర ఆహ। సత్ప్రతిపక్షస్థలే ఽగ్రహసంశయసాధారణ్యాప్రమత్వజ్ఞానస్యావశ్యకత్వాదితి భావః। ప్రయో-
జకత్వాన్నయః। ప్రయోజకత్వం చావచ్ఛేదకత్వం। అత్ర హేతుర్దోషాభావానన్తర్భావేన। తత్ర జ్ఞానసామాన్యమనువాదాయ నిశ్చయరూపవిశేషోపాదానప్రవృత్తి
ర్దోషనిష్ఠయత్వ। సాధారణ్యేతి। నను సాధ్యాభావనిశ్చయస్యాతత్త్వగ్రహత్వప్రమాత్వగ్రహాభావవిశిష్టస్య ప్రతిబన్ధకత్వాపేక్షయా సాధ్యాభావజ్ఞానప్రమాత్వ
గ్రహవత్ప్రతిబన్ధకత్వముచితమితి జ్ఞానాకారం ప్రతిబన్ధకతా। అన్యథేతి। ప్రయోజకత్వే భావేదితి। యథాయోగం సాధ్యజనకతా యత్ప్రతిబన్ధకే
తి మూరణాత్। యస్తు తథాచ యత్ జ్ఞానాద్యనుకూలత్వప్రమాత్వగ్రహవిశాబ్దబోధోత్పత్తేః విరోధిత్వదృష్ట్యా ప్రామాణ్యకల్ప్యం ఆకాఙ్క్షాదిజ్ఞా
నస్య కారణత్వాదితి। తథా సాధ్యాభావనిశ్చయస్య సత్త్వేపి తత్ప్రమాత్వగ్రహే న సాధ్యజ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్టస్య సాధ్యాభావనిశ్చయత్వేన ౧౧

తజ్జ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వమితి భావః। నను తజ్జ్ఞాదౌ తాత్పర్యాభావాదిత్రయే ప్రమాత్వజ్ఞానం వినా ప్రత్యక్షాద్యనుమితేరనుదయాత్। న చ సాధ్యాభావజ్ఞానత్వేనైవ ప్ర
మాప్రతిబన్ధకత్వే కృతకత్వమితి వాచ్యం। తజ్జ్ఞానాదావివ నాన్తరప్రామాణ్యగ్రహమపేక్ష్య ఫలానురోధేన తత్ర ప్రమాత్వగ్రహాత్పూర్వకల్పనాదితి భావః। ప్రమాత్వేనాగ్రహే ప్రమా
ణాగ్రహ్యాభావధీః శాబ్దబోధాదిప్రతిబన్ధికేతి భావః। తత్ప్రత్యనుమితౌ విశేషదర్శనస్య లిఙ్గపరామర్శస్య సాధ్యాభావజ్ఞానప్రతిభావకతాయా
భావదర్శితమత్వాత్ తథా చ శాబ్దబోధాదౌ తత్ప్రతిబన్ధకతాధ్రౌవ్యేఽనుమితిసాధారణానుగతధర్మస్య తత్ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకత్వాత్। తత్ర తత్ర విపరీతజ్ఞా
నే ప్రమాత్వజ్ఞానకల్పనయాఽనుమిత్యుపపాదనమేవ లఘుతరమ్। అన్యథా శాబ్దబోధాదిసాధారణవిపరీతజ్ఞానప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకగౌరవేఽనుమిత్యన్యత్వస్య
నివేశనీయతయా గౌరవమ్। అనుమితౌ సాధ్యాభావజ్ఞానప్రమాత్వబుద్ధేః ప్రతిబన్ధకత్వాన్న రక్తకల్పనయా చ గౌరవాత్। అనుమిత్యన్యత్వస్య విపరీతజ్ఞానప్రతి
బన్ధకతావచ్ఛేదకత్వేఽప్యయాథార్థ్యాదిజ్ఞానకాలీనానుమిత్యుపపత్తేః పక్షతావచ్ఛేదకాదివాప్యవిపరీతజ్ఞానాన్తరోత్పత్త్యనుమిత్యజనకతయా తద్విపరీతజ్ఞానద-
శాయాం తజ్జ్ఞాప్యబుద్ధ్యాదిరపి తత్ర బలిష్ఠపక్షాదివిషయతానుమితేర్భవేతోప్యనిష్టత్వాదిత్యాహుః। అన్యే తు॥ శాబ్దబోధే విపరీతనిశ్చయోత్పాదన
హేతుసంయోగస్య తజ్జ్ఞానహేతుతయైవోపపత్తేః। ఏవం చానుమితావపి నిశ్చయహేతుతా శాబ్దానుమితిసాధారణానురోధాన్నాభావత్వవ్యాపకవిశేష్య
తావిశేష్యవిశేషణభావప్రతిరూపయోజ్యత్వతజ్జ్ఞానజన్యతావచ్ఛేదకత్వోపగమాత్। తాదృశకారణాభావరహిత్యేన బాధితా తథా నుమిత్యనుదయాదితి

౭.అ. బాధస్య సాక్షాదనుమితివిరోధితయా హేత్వాభాసత్వాభిధానమసఙ్గతమతస్తత్ర శఙ్కతే ఽన్యథేతి । లాఘవేనేతి । తదభావవత్తాజ్ఞానాపేక్షయా తద్వత్తాజ్ఞా బాధగ్రస్తః
నత్వరూపజనకతావచ్ఛేదకలాఘవేన తద్వత్త్వైతదభావవ్యాప్యాదినిశ్చయాభావానామపి హేతుత్వకల్పనయా చ లాఘవేనైవోక్తేః । వ్యాప్యేత్యపి
సాధ్యవ్యాప్యనిశ్చయః, శాబ్దబోధానుమిత్యోః సామగ్ర్యోః యమతో నవ్యమతే ప్రతిబన్ధకం సంశయసాధారణమిత్యేవ వక్ష్యతి నా విపరీతనిశ్చయస్యాప్ర
వచ్ఛేదః, ప్రత్యక్షత్వాదిలౌకికప్రత్యక్షత్వమేవ బాధాదిప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకమితి భావః । న చ ప్రత్యక్షత్వాదిలౌకికసంసర్గజ్ఞానస్యోక్తవిపరీతజ్ఞానప్ర
తిబధ్యతావచ్ఛేదకతయైవోపపత్తేః । సంశయప్రత్యక్షజ్ఞానహేతుత్వాన్తరకల్పనాయామేవ గౌరవమితి వాచ్యం । ఇష్టాపత్తేరుక్తే జనకత్వం ప్రత్యక్షత్వలి
ఙ్గకపరోక్షత్వ ఇతి ప్రత్యక్షప్రతిబధ్యతాయాః యోగ్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ బాధాభావవత్త్వశాబ్దబోధాదిహేతుతాపత్తేః శాబ్దాదిసామగ్ర్యాః ప్ర
త్యక్షప్రతిబన్ధకతాయాం యోగ్యతాజ్ఞానాపేక్షయా గురుభూతబాధాభావవత్త్వతదభావవ్యాప్యవత్త్వజ్ఞానాద్యభావస్య చ నివేశనీయతయా
గౌరవాత్ । న చ శాబ్దబోధాదౌ బాధాదీనాం ప్రతిబన్ధకత్వే తత్తత్సంశయయత్కిఞ్చిత్యజ్ఞానే ఽన్యతరణాదిరూపతదభావనిశ్చయే తదనన్తరం శాబ్దబోధా
పత్తేరితి వాచ్యం । యత్ర విషయే సంశయసంశయవిశేషయజ్ఞానేన ... పరిశ్చయః శాబ్దాదికారణాన్తరసమవధానఞ్చ తత్రావశ్య ౭౧

కారణతాయాం బాధనిశ్చయప్రతిబన్ధకతాయా ఆవశ్యకత్వేపి విషయవిశేషితలాఘవేన యోగ్యతాజ్ఞానహేతుతాయా న[illegible]తాహేతుతాయా
కి॥నన్వేవం బాధప్రతిబన్ధకత్వాభావయో హేత్వాభాసత్వేన సత్యాదితి ఆహ॥ అత్రాంచేతి తత్ప్రత్యక్షకారణాద్యభావత్వస్య సత్ప్రతిపక్షజ్ఞానత్వే చాభిప్రాయ
స్వరూపాసిద్ధిరిత్యాదయః అనుమితిజనకత్వవిరోధితయా హేత్వాభాసత్వమనుపపన్నం నాప్యయః। నన్వేవమప్రతిబద్ధసాధ్యకానుమితివిరోధితయేతి
హేతోః ప్రతిబద్ధసాధ్యకసంశయ[illegible]వాదిత్వత్రిష్ఠా పక్షత్రయమాహ॥ వివక్షాయాం చేతి సాధ్యకానుమితిరితివితికానామేవానుమితిత్వాదితి భావః॥ అతిప
క్షసాధ్యయోగ్యత్వంజ్ఞానత్వమనుమితిహేతుత్వేన అప్రతిబద్ధసాధ్యవిశేష్యకానుమితౌ నతత్వహేతుత్వముపేయం॥ నవాబాధజ్ఞానస్య సాక్షాదనుమితిప్ర
తిబన్ధకత్వం సాధ్యవిశేష్యకానుమితౌ సాధ్యప్రతిబద్ధః॥ ప్రతిబన్ధకతయైవ పక్షే సాధ్యబాధగ్రహదశాయాం తాదృశానుమిత్యుత్పత్తేరనవకాశాదితి
మప్రతిబద్ధసాధ్యకానుమానానుపపత్తిరితిచేన్న॥ అతో వ సాధ్యకత్వే వసాధ్యప్రతిబద్ధమనవిశిష్టమనుమితిత్వవ్యాపకత్వాదప్రతియోగిమత్త్వాజ్ఞానరూ
పబాధగ్రహత్వస్య సాధ్యప్రతిబద్ధం వినా విపక్షవాత్॥ సాధ్యప్రతిబద్ధప్రతిబన్ధకతయా తాదృశబాధగ్రహకాలీనానుమిత్యుత్పత్తేర్వా॥ రయితుమశక్యత్వా
త్తాదృశానుమితిత్వస్య కార్యతానుమితౌ బాధజ్ఞానజ్ఞాత్ప్రతిబన్ధకత్వస్యావశ్యకత్వాత్॥ ఏవమత్రత్యప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకాభావ[illegible]శాబ్దబోధత్వవ్యాపకతా
విదపక్షతధర్మసాధ్యకానుమితౌ చ సాక్షాద్బాధజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకత్వమపక్షత్వయుక్తా బాధజ్ఞానకాలీనతాదృశశాబ్దబోధతాదృశానుమిత్యో

దా - అ - వారణాయ ధర్మాంశే ప్రతివిశేషణాంశే సంసర్గజ్ఞానత్వస్య తదుభయసంసర్గావగాహిప్రతిబన్ధకజ్ఞానకారణతాయా ఆవశ్యకత్వాదితరభేదాది బాధగ్రన్థః
రూపాప్రసిద్ధేః సాధ్యతా నమితేరుపనయాసః ప్రతియోగ్యంశే ప్రతివిశేషణభేదాదిసాధ్యవిశేష్యకానుమితౌ పక్షతాధర్మసంసర్గజ్ఞానత్వహేతుత్వానపి
తదభావబాధజ్ఞానత్వప్రతివిశేషప్రకారకజ్ఞానరూపత్వసాధ్యప్రతిబన్ధకతాప్రసక్తేః ప్రతివిశేషావచ్ఛిన్నతాదాత్మ్యప్రతిపన్నప్రతివిశేషప్రకారకజ్ఞానత్వేనాహార్య
సాధ్యప్రసిద్ధేరితి తాదృశసాధ్యవిశేష్యకానుమితిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రతిసాధ్యభేదత్వావచ్ఛిన్నేనాహార్యప్రతివిశేష్యప్రతియోగిజ్ఞానరూపబాధజ్ఞానత్వమాత్రదానేన ప్ర
తివ్యాప్తిశరభేదభావానుమిత్యాదివారణాయ ప్రతివిశేషపదాసంసర్గజ్ఞానత్వస్య తాదృశపక్షోక్తజ్ఞానహేతుత్వమావశ్యకమ్ అన్యథా తాదృశపక్షోక్తజ్ఞాన
హేతుత్వమావశ్యకమ్ అన్యథా తాదృశబాధాదిబుద్ధేరనుమిత్యావిసాధ్యప్రతిబన్ధకత్వకల్పనే గౌరవప్రసఙ్గాత్ తథా చ తథా తాదృశసాధ్యవిశేష్యకాను
మితిరితివాచ్యమ్ తాదృశబాధాదిప్రతిబన్ధకతాయాముపదర్శితానుమిత్యాదివారణాయ భేదత్వావచ్ఛిన్నప్రతివిసంసర్గజ్ఞానత్వేనైవ తాదృశపక్ష
ప్రజ్ఞానహేతుత్వోపగమాత్ ప్రతివిశేషాభేదత్వరూపసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతాయామపి కేవలభేదత్వరూపేణాప్రతివిసంసర్గజ్ఞానాత్ తాదృశా
నుమితేస్తత్పక్షతాకేసంయ్యత్వకేసాధ్యసంశయాదేవానుమితేరుపగన్తవ్యత్వే సంశయస్యైవ పక్షతాత్వమితి సాధ్యప్రతిబన్ధకతాయాం పక్షతావచ్ఛేదా ౧౨
నుమిత్యపక్షతావచ్ఛేదకేతి వాచ్యమ్ సంశయం వినా సాధ్యసిద్ధ్యభావకాలే సాధ్యయిత్వా బలేనానుమిత్యుత్పత్తేస్తథాయి సావిరహవిశిష్టసిద్ధ్యభావత్వ

పక్షతాశ్రయత్వాదేర్యత్ర కిఞ్చిత్ సాధ్యవిశేషానుమితౌ సాధ్యప్రకారత్వః ప్రతిబన్ధకతయైవ సాధ్యప్రకారకదశాయాం తాదృశానుమితివారణాయ పక్షతాశ్రయత్వాదేః తాదృశానుమి
తౌ సంశయాదిరూపపక్షతాహేతుత్వస్య నియుక్తిత్వాత్ చేత్, యత్ర ప్రతిబన్ధకతాబాధాదిబుద్ధేరభావః తత్ర సాధ్యవిశేషానుమితౌ సంప్రత్య
క్షజ్ఞానహేతుతాయాం నియుక్తిత్వాత్ కిఞ్చిత్ జలత్వాదేః ధూమావాత్ ఇత్యాది పక్షజ్ఞానహేతుతాయాం వహ్ని
యతయా తాదృశానుమితేరనభ్యుపగమాత్ యతాం చేత్ జలత్వాదేః ఇత్యాద్యనుమితేః ప్రా
మాణికత్వేన జలత్వాదేః సంప్రత్యక్షరూపయోః హేతుత్వేన సాధ్యమ్. ॥
తాదృశానుమితౌ బాధబుద్ధేరప్రతిబన్ధకత్వమపి విషయత్వేన కార్యకారణభావే తాదృ
శానుమితివిలయప్రసఙ్గ ఇతి వాచ్యం; సాధ్యవిశేషానుమితేః సంప్రత్యక్షజ్ఞానహే
తుతామనభ్యుపగమ్య బాధాదిబుద్ధేస్తాదృశానుమితిప్రతిబన్ధకత్వకల్పనస్య యుక్తత్వమతః తాదృశానుమితివిలయప్రసఙ్గ
సాధ్యవిశేషానుమితేరనభ్యుపగమేప్యక్షత్వాత్ జలాదౌ సాధ్యకానుమానస్య సాధ్యప్రకారకత్వ
పక్షతావచ్ఛేదకాదిదానుమానస్య సాధ్యవిశేషానుమితి ఇతి వాచ్యమ్. తాదృశా

౩దా. అ సుమిత్యనభ్యుపగమేఽపి సాధ్యావిషయకవ్యక్తికవ్యాప్త్యవగాహిపరామర్శాద్ద్వితీయక్షణే సరూపాత్తద్ధర్మాల్లాభః సత్యత్వస్య ప్రథమం త్రి బాధకస్య:
కరణీయతయా తదా తత్ర విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానాత్తదనన్తరక్షణే సాధ్యవిశిష్టానుమితిస్వీకారేణ సామగ్ర్యా ఇత్యర్థః। విశి
ష్టసాధనప్రజ్ఞాపబింబాపత్త్యాదిసామగ్ర్యలక్షణాయా తేన రూపేణ సాధ్యజ్ఞానస్య పూర్వమనభ్యుపగమేన సాధ్యోపనాయకజ్ఞానస్వాహా తా
ప్రథమం సాధ్యవిశేషణతాయా విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి. ఇదం తు బోధ్యం। ఉత్తరకాల సాధ్యవిశిష్టానుమిత్యనభ్యుపగమేఽపి నవ్యానాం కార్యతా
సుమితిసామగ్ర్యా ఉత్తరకాలోత్పన్నప్రయుక్తలాఘవానురోధేనైవ తదనభ్యుపగమః ఉచితః। కిం తత్ర సంస్పృష్టజ్ఞానజననే కోఽపి విరోధః। న చ సాధ్య
విశిష్టానుమిత్యభ్యుపగమేఽపి తదుత్తరకాలే సాధ్యవిశేషణానుమిత్యనురోధేన క్లృప్తహేతుతాకస్య తత్ర పరామర్శాదేవ నిర్వాహే
పరామర్శకారణతాదిప్రవర్తమానాన్తర విరుద్ధానుమితివారణం। తదభ్యుపగమే తత్ర సాధ్యస్య పక్షేః ప్రతిబన్ధకకాకల్పనాధిక్యేన గౌరవాదితి
ఏవం చైతదాదిభిః ప్రతిరూపప్రతియోగిసంసర్గ యోగ్యతాపక్షధర్మతాసాధ్యసంబంధగ్రహత్వే హి సంస్పృష్టజ్ఞానహేతుతా మతేఽపి
సాధ్యవిశిష్టానుమితినిర్వాహః విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకనిశ్చయవిరహేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రకారకానుమిత్య
స్వీకారాత్।ఏతేన సంస్పృష్టజ్ఞానస్యానుమితిహేతుత్వమతే సంయోగేన వహ్న్యభావవాన్ పర్వత ఇత్యాదౌ పూర్వోత్తరబాధకబలాత్ స్పష్ట ౧౪

పక్షత్వాదినా వ్యావర్తకాగ్రహాన్మహావాక్యవాక్యమాన్యత్వశక్యాకారికా యావిశిష్టే విశేషణమితరశక్త్యాబాధాయమహావాక్యాశ్రీను
మితేరనుపపత్తేః। తత్రమహావాక్యశ్రవిశిష్టవత్త్వాదేః ప్రాగసిద్ధ్యాశక్త్యసంసర్గజ్ఞానాసమ్భవాత్। నచవక్తామహావాక్యశ్రవణ
తేచవక్త్రోః సంశయాత్మకసంసర్గజ్ఞానాత్తత్త్వశాసుమితిర్విష్ణుశివాద్యం। తథాచవిశిష్టవిశేషణాభావానుమితౌ విశిష్టసంసర్గజ్ఞా
నహేతుత్వేమహావాక్యపక్షాన్తఃశ్రుతిబాధగ్రహదశాయాం విశిష్టవిశేషణాభావానుమితివారణాయబాధగ్రహాభావస్యాపి హేతుత్వే
న్నతత్రబాధకాభావాన్తరమిత్యవరాస్తం। మహావాక్యవక్తృమాన్యత్వశక్త్యైకార్థ్యాద్విశిష్టేవిశేషణమితిరశక్త్యాబాధాయమహావాక్యాశ్రుతిబో
ధేయథాతథావ్యస్తరవాక్యార్థస్థితే మహావాక్యశ్రవిశిష్టవత్త్వాదిబోధంవినావివక్షాంతేమహావాక్యశ్రవణసంశయాత్మ
కార్తికవర్తేమహావాక్యశ్రవిశిష్టవక్తృత్వేకోటికసంశయరూపాయోగ్యతాజ్ఞానాన్నిర్వహతి। తథాతావత్సంశయాదే
వలబ్ధప్రత్యక్షేమహావాక్యవక్తృమాన్యవర్తేశాబ్దానుమితినివర్తకాణాం। మహావాక్యశ్రవిశిష్టవక్తృనిర్ణయం వినాప్రతియో
గితావచ్ఛేదకావిశిష్టప్రతియోగినిశ్చయరూపకారణాభావాన్మహావాక్యవక్తృత్వాభావానిశ్చయేననోక్తసంశయః

గదా సంభావితశిఖరేశాఖిన్యపివృక్షోనుయోగత్వావచ్ఛిన్నస్యసంశయేతిశాఖ్యసంశయధర్మితయాజ్ఞానాదియత్రపర్వతోవహ్న్యభావవ్యాప్యవానిత్యత్రధర్మితయా బాధప్రసక్తః
జ్ఞానాదివిషయ్యత్వవిశిష్టస్యసంశయాదనుమితేరితిశంకాయానిరాకరణే సంశయసత్వేసమయంకుతః । ఇత్థంచ పరామర్శే ధర్మితయాజ్ఞానాదియత్రా
నుమితిప్రతిబంధకత్వే సంశయస్యవిశేషనిశ్చయాదనుమితేరితిశంకాయానిరాకరణే । ఇత్థంచ బాధయుక్తే విశేష్యత్వరూపసంశయవిశేష్యజ్ఞానం బాధ
యుక్తవిరహాసహకృతప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకసమనియతాయాబాధయుక్తోపాదానం పరామర్శే నన్వప్యత్రసంశయాదేవతత్ర
తన్నతేరిత్యనుమితిప్రతిరూపకాలంకారోక్తిః ॥ ఇతి ॥ నను ప్రమాత్వం ప్రకారవిశిష్టబాధనిశ్చయత్వేనప్రతిబంధకత్వాపేక్షయాప్రమాత్వనిశ్చయవిశిష్టబాధజ్ఞాన
త్వేనప్రతిబంధకత్వమేవయుక్తం తదభావవతితత్ప్రకారకత్వరూపప్రమాత్వప్రకారకాపేక్షయా తదభావవతితత్ప్రకారకత్వరూపప్రమాత్వగ్రహస్యలఘుత్వాదిత్యత్రాహ
ప్రమాత్వజ్ఞానేనిశ్చయత్వస్యవిశేషణత్వే బాధజ్ఞానేనిశ్చయత్వనివేశేవ్యర్థత్వాపత్తేః తావతాంశేప్రమాత్వేననిశ్చయమానేనబాధసంశయేన
ప్రతిబంధనిశ్చయత్వాదేరనిరాకరణాత్ బాధప్రసక్తేఃప్రమాత్వనిశ్చయత్వేపరిత్యజ్యమానానుమితేరవ్యవహితత్వాత్ । బాధధీప్రమాత్వస్య
పర్యాప్తాధికరణవిశేష్యవిశేషణాభావవిరహవిరహేణాప్రమాత్వనిశ్చయస్యప్రతిబంధకత్వాత్ యదిబాధజ్ఞానావిశేష్యత్వప్రమాత్వగ్రహః తదా. ౧౨

నమిత్యప్రతిబన్ధకే తత్ర ప్రమాత్వవిషయకత్వే తత్కేనా తత్ప్రసక్తతయా తత్త్వనతోఽప్రామాణ్యశఙ్కా తత్త్వనిశ్చయాభావాదివిషయకత్వస్యాప్రతిబన్ధకతాత
ప్రసక్తతయా తస్యాపి దోషత్వాసమ్భవః। తత్ర ధూమత్వప్రమితస్య సాధ్యాభావవత్త్వస్య తదంశే తద్గ్రాహ్యం నిరాకరణీయ। ఏతేనేత్యాదినా॥ ఏతేన ప్రమాత్వేనాజ్ఞా
యమానేపి బాధగ్రహే తాద్రూప్యమానసాదిజ్ఞానానుత్పాదాదనుభవేన లక్షణాఘటనమపి నాస్తీత్యాహ। విపరీతమేవ చేతి॥ తదభావనిశ్చయత్వ
విశిష్టప్రకారతాశాలిత్వయా ప్రమాత్వనిశ్చయత్వం తత్త్వప్రకారకత్వస్య తదనుగుణతయా ప్రమాత్వజ్ఞానాభావస్య విపరీత
తామనేనాభావత్వయ ఇతి తాదృశస్య విశిష్టరూపాభావః। తాదృశాభావత్వలిబాధగ్రహప్రమాత్వఘటితసాధ్యాభావాభావత్వసాధ్యత్వ
స్య తాద్రూప్యజ్ఞానవినాశక॥ తాదృశస్య ప్రమాత్వస్య సాధ్యాభావవత్సాధ్యాభావప్రకారకత్వరూప ప్రమాత్వనిశ్చయాఘటితేనాతిప్రసఙ్గ
లాఘవమిత్యాహ। ప్రమితేత్యాదినా। గురుతాభావాత్ప్రకారకమితి। ఏతేన వస్తుప్రమాణాప్రమాత్వజ్ఞానానిశ్చయత్వాపేక్షయా బాధగ్ర
హానిశ్చయత్వమతే లాఘవమితి। తత్ప్రమాయత్వాదినాగౌరవప్రకారకనిశ్చయసంగ్రహాయ గౌరవాభావాత్ప్రకారకత్వేనావశ్యం
తదాపాదకత్వగౌరవాభావాన్నవేశసంశయస్యాధర్మితాగౌరవాభావాభావత్వేనైవ గౌరవప్రకారకత్వం వాచ్యం తత్ర నిశ్చయస్య తాదృ

నదా. ఇస సంశయే ధర్మిణ్యేకధర్మ్యవచ్ఛిన్నోత్తరకోటికత్వ నియమకోభయానోపగమాత్ తేన రూపేణానుమాన్నిరూపిత త్వేన రూపేణ తత్ప్రత్యక్షాణాం నిర్బా బాధప్రస్థః
ధర్మాభావాదేః కోటిత్వమపి సర్వాత్ తత్కోట్యభావప్రకారకత్వాభ్యాప్రకారకత్వే। అతివ్యాప్తేర్కోట్యభావవత్త్వేనిత్యే తత్కోట్యభావప్రకార
కత్వరూపప్రమాత్వాభావత్వాగ్రహః। ప్రమత్వాప్రకారకత్వాభిధానం తు భావత్వం యత్కోటికసంశయానుత్పత్తిప్రసంగాత్ తత్ర మతాన్తరం తు నిరనుమా
వరూపనిర్ధార్యాభావజ్ఞానప్రతిబన్ధకతాయాం తద్భావవత్త్వప్రకారకత్వరూపప్రమత్వే తత్ప్రతిత్వప్రకారకత్వరూపప్రమాత్వాభావయోః
సమశరీరకయోర్నిగమనా విరహేణాధ్యయోరేకాగ్రహే నావేశనం యా తదపేక్షయా తత్ప్రమత్వాభావరూపప్రమాణ్యే కోలక్షణశరీర
తత్ప్రతిత్వప్రకారకత్వరూపప్రమాత్వప్రమాణ్యే వస్తుతదత్త్వే లాఘవం బాధత్వయకోటికసంశయానప్యుపగమాత్తన్నిశ్చయకత్వే
తత్ప్రమాత్వాభావప్రకారకత్వమేవ నావేశ్యతేన తత్ప్రమత్వాప్రకారకత్వమితి తదుభయనిరోధప్రతిబన్ధకతా రవమతి సంశయాత్ప్రతిబన్ధిమాహ
ఉక్తప్రాయోక్తేః। ఉక్తప్రాయం ఉక్తకల్పం మారమాహాత్మ్యాజ్ఞానహేతుప్రతిహేతుకరామశాదిధర్మి తత్ప్రమాత్వనిశ్చయప్రకారణాత్త
ప్రతిబన్ధకత్వే అనాదిశేషతుప్రమాత్వనిశ్చయవిశిష్టానాం తేషామితిప్రాయః। వదం ప్రతిబన్ధకానాం ప్రతిహేతుపరామశాదీనాం కారణానాం ౧౭

ఆకాంక్షాపరామర్శాదీనాం తద్ధాత్వాపత్తేరితి యథా యోగం ప్రతిబన్ధకత్వస్య కారణాన్తర్భావాత్ పత్తిరిత్యర్థః తుల్యయుక్త్యా ప్రామాణ్యనిశ్చయేఽపి
నిశ్చితప్రామాణ్యకత్వస్య తత్రాపి తద్ధాత్వాపేక్షయాఽనవస్థితప్రామాణ్యగ్రహధారాయాః కాయ(ప్రతిబన్ధాదావపేక్షితత్వయాఽనవస్థితే
ప్రతిబన్ధకవిశేషణాభావం పరానవస్థాపేక్షా శాబ్దప్రామాణ్యనిశ్చయోయదినా శేష్యతే తుల్యం తదా ప్రత్యక్షే ఏవ తథాపి అప్రామాణ్యకత్వే
న ప్రతిబన్ధకతామతేఽవతత్ప్రయుక్తాప్రామాణ్యగ్రహోఽనిశ్చితాప్రామాణ్యకత్వం విశేషణం తత్ర చాప్రామాణ్యకత్వం విశేషణామత్యేవం ప్రతి
బన్ధకావిశేషణాపరంపరాయాఽనవస్థితిరితి తునాశంకనయం ప్రతిబన్ధకే భూతనిశ్చయవిశేష్యేనాప్రామాణ్యకత్వఘటకం అప్రామా
ణ్యగ్రహోఽనిశ్చితాప్రామాణ్యకత్వానవేశాత్ । తత్రాప్రామాణ్యనిశ్చయాంకాయ(వారణాయ తదప్రామాణ్యనిశ్చయవిశిష్టవిపరీతనిశ్చయా
దీనాం అప్రామాణ్యకత్వాపత్తినాం ప్రతిబన్ధకతాన్తర్నిర్వచనీయత్వాత్ । శాబ్దాప్రామాణ్యనిశ్చయే చ అనిశ్చితాప్రామాణ్య
కత్వావిశేషతాప్రామాణ్యగ్రహాభావస్య విశేషణోపసమాస తద్భిన్నత్వనివేశఫలస్య ప్రతిబన్ధకతాన్తర్నిర్వచనీయోపపాదనాత్ । మూలస్థిత
మిత్యాద్యుక్తిలాభాదినిశ్చయమానస్య తత్ప్రదరూపవిశేషణతేనాశంకనాయం స్థితిలాభాదిప్రత్యక్షోపస్థిత్యా విశేషాదరేణావశ్య

గదా

న్త్యైవ విపరీతనిశ్చయస్య ప్రతిబన్ధకత్వాచ్చ । తథా చ పరామర్శానన్తరం విపరీతనిశ్చయే నానుమిత్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధాత్తదనన్తరం తాదృశకారణాభావాదేవ బాధగ్రస్తః
నుమిత్యనుత్పత్త్యా బాధస్య న హేత్వాభాసత్వం కింతు నిర్వాహకత్వాదినా । విశేషదర్శనేన తస్యాశానన్తరమేవ విపరీతనిశ్చయానన్తరోత్పన్న
విశేషదర్శనాధీనవిపరీతనిశ్చయనాశకత్వైవేత్యర్థః । స్వనాశ్యస్య తృతీయక్షణకాలవృత్తియోగ్యత్వేన ఫలాభావప్రసంగే నానుభవవిరోధపరిహా
యేత్యుపపత్త్యా తయోః పరామర్శేప్యవిశేషదర్శనబలాత్ప్రత్యక్షమంగీకర్తవ్యమ్ తేషామేవ పరోక్షజ్ఞానప్రతిబంధకతాయాం విశేషదర్శనప్రేక్ష్య
నాపేక్షానామనుమితేః । విపరీతనిశ్చయస్యైవ విశేషదర్శనేనాబాధావబోధానుపపత్తిః బాధస్యానుమితివిరోధిత్వం ప్రత్యక్షమిత్యుక్తమ్ । పత్త్రైర్విప్రత్యక్షవిశేష
వశదిన్ద్రియజన్యప్రత్యక్షవిపరీతనిశ్చయవిశేషస్య వశదిన్ద్రియజన్యదోషవిశేషాజన్యవిపరీతనిశ్చయస్య వశదార్ఢ్యోపగమాత్ । విశేషాదర్శనవిశిష్టత్వేన ప్ర
తిబన్ధకత్వోపగమాత్ విశేషాపాదానప్రయోజనమాహ । నచేతి । దోషవిశేషజన్యవిపరీతజ్ఞానసత్త్వేతదనవర్తకత్వేన విశేషదర్శనస్య తదనన్తర
యోస్తత్త్వేపి సమానేన్ద్రియజన్యప్రత్యక్షానుత్పత్త్యా విశేషాదర్శనవిశిష్టత్వముక్తం స్యాదిత్యత ప్రతిబన్ధకతామతిదోషవిశేషాజన్యత్వం విశేషపదేన ౧౭
జ్ఞానత్వం విరుద్ధం ఉక్తస్థలే [illegible] యం నస్యాదాయ ప్రత్యక్షకాలే [illegible] ప్రత్యక్షవారణాయ విశేషాదర్శనవిశిష్టదో

ప్రతిబన్ధకతాయాం వర్తకత్వేతద్భిన్నవిపరీతజ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వమఫలమితిచేద్భ్రమః। ననుయత్ర విపరీతనిశ్చయానన్తరం తన్నివర్తకవిశేషదర్శనం త
త్రవిశేషదర్శనోత్పన్నవిపరీతజ్ఞాననాశకతయా విపరీతజ్ఞాన[illegible]న్న, రూప్యాదవిరోధితయా చ ప్రత్యక్షనిశ్చయోత్పత్తియోగ్యత్వే తత్ర శంఖాదిదర్శనకాలీనో
నపీతత్వయోర్నిశ్చయం విశేషదర్శనజన్యోత్పత్తిజనకత్వం వినానవచ్ఛేదకత్వాత్ ఆహ॥ ఉభయయుక్తేతి॥ అప్రామాణ్యగ్రాహకత్వేనేతి। విశేషదర్శనకాలీనవిపరీతజ్ఞా
నానుత్పత్తయే తద్వ్యాప్యవత్తద్విశిష్టాభావగాహిత్వాభావనార్థేన హేతునా తత్ర ప్రామాణ్యాద్యనుపపత్తిర్విభావః। యద్యప్యత్రోక్తక్రమేణాప్రామా
ణ్యానుమితిప్రసక్త్యనుపపత్త్యాదినా విశిష్టబుద్ధివిరోధితాసంభవః। తథాపి తత్సమానవిషయకజ్ఞానాన్తరస్య విరోధిత్వాయాప్రామా
ణ్యప్రకారకయోగ్యతావచ్ఛేదకం। తద్వ్యాప్యాభావవత్త్వవిశిష్టబుద్ధేస్తత్తద్వ్యాప్యాభావవత్పక్షజ్ఞానం విరోధిప్రతిబంధకత్వేన దర్శితమనుప
పత్తిమాశఙ్క్య నిరాకరోతి నచేత్యాదినా। జ్ఞానలక్షణా జనకజ్ఞానానుపపత్తిరూపాపత్తేరుక్తేః। పక్షేహేత్వారోపానుపపత్తేః। ప్రతి
బన్ధకత్వేతి। ఉభయథాపి సమర్థ్యత్వాదే[illegible] ఇత్యాదినా స్మరణాదేర్బాధప్రత్యక్షానాంయోర్భేదాద్విశేషాచ్చ పక్షేహేత్వ
రోపేతస్యసాధ్యాభావవత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకతయానవ్యభిచారాపత్తితయా సాధ్యాభావవత్త్వప్రతిబన్ధకవిశిష్టవ్యభిచారత్వాత్। సాధ్యాభావావిషయ

[illegible]

నదా. తజ్జ్ఞానస్య పక్షవిషయకత్వాత్ ఏవం సాధ్యాభావజ్ఞానస్యాపి హేతౌ తదధికరణ ప్రకృత్యైవ నసాహచర్యానన్తద్వ్యంట తద్వ్యభిచారావగాహిత్వాఖ్యదోషో బాధప్రస్త
హేతుషు తత్పదార్థావగాహిజ్ఞానస్య తద్విరోధితయా బాధాదేస్తత్ర సమర్థనస్యాపి తథాత్వ। యత్ర పరామర్శే తాత్పర్యసత్త్వ
స్తాత్పర్యవిశిష్టాస్తిసాధ్యాభావవత్తానం తత్ర పక్షవ్యభిచారత్రహేత్వాశాభ్యాం ఉభయోరపి తయోరత్యాదిః। ఇతి ప్రహేత్వే। ఇత్యాత్తస్త్రైవ
తత్రత్య బాధప్రహేత్వే త్వతః। పక్షస్వరూపరాగానవగాహన్నాతిహేతౌ సాధ్యాభావవిశిష్టధర్మప్రకృతిత్వస్య సాధ్యాభావవిశిష్టధర్మత్వాచ్ఛేతుమ
త్తస్య వానవగాహన్నాత్యతః। పక్షవ్యభిచారవిషయత్వోపపత్తేరవిశేషణాం విశిష్టవ్యభిచారావగాహిత్వాత్ తద్ఘటక నానాపదార్థ
వగాహనానాజ్ఞానస్యైవవిశేషలక్షణమూలకత్వనస్యాపనుమత్యవిరోధితయా బాధాదావనుమితివిరోధిత్వాభావః। నను తత్ర విశిష్టవ్యభిచారజ్ఞానే
ఽంబాధకముక్తలతూవత్రితవిషయయోగ్యాచరత్వాదితదుభయతాదృశస్యత్వస్యవలనిరాకాంక్షాత్రదవిరహేతువ్యాప్తత్వస్యయాభావేనైవా
నుమతనుత్పాదాదితత్వాభావః। నను విశిష్టసాధ్యాభావవద్వృత్త్యాదేరవచ్ఛేదకత్వేన సాధ్యాభావవత్వాదినానాధర్మావచ్ఛిన్నమతత్వాదేరవ్యభి
చారః। విశేషలతతదుభయజ్ఞానాదనుమితిప్రతిబన్ధకత్వాపాతతస్య వాదిష్టపక్షతి వ్యభిచారజ్ఞానస్యావానుమత్యనుత్పాదకత్వాత్ తజ్జ్ఞాపూ ౧౮

నోఽచేతి। కృతే చ యల్లింగపరామర్శసమవధానే సతి పరామర్శవిఘటకతయైవానుమితివిరోధినో వ్యభిచారస్య రూపాణి ద్వ్యాదిత్రయస్యానుమిత్యనుత్పాదాని
వాఽదూషకత్వాదిత్యర్థః। తథా చ లింగపరామర్శసమవధానే సతి పక్షే సాధ్యాభావప్రమా బాధాదివానుమితిప్రతిబంధక ఇతి తస్య హేత్వాభాసత్వాభావః। యా
దృశబాధజ్ఞానకాలే వ్యభిచారజ్ఞానం నియతం తత్ర జ్ఞానస్య వ్యభిచారజ్ఞానాసంకీర్ణతయా బాధస్య వైధర్మ్యం న ప్రత్యూహమేవేత్యాహ। ఉక్తరీత్యేతి। నచ
న హి తద్గ్రహో। తాదృశబాధగ్రహే వ్యభిచారబుద్ధిరావశ్యకీతి ధర్మిణి సాధ్యాభావవత్త్వస్య వైశిష్ట్య ధర్మ్యే వృత్తిత్వస్య వ్యభిచారఘటకత్వాదిత్యాహ। సాధ్యాభా
వబుద్ధేః ప్రమాత్వస్య వ్యభిచారజ్ఞానేఽపి వ్యజ్ఞానవిషయతయా హేత్వాభాసత్వమితి యన్మూలీకృత్య తద్ధ్యాపయితుముపన్యస్యతి। యత్తితి। నిశ్చయరూపత్వే
తజ్జాయమానేఽతిశ్లేషప్రసంగః। వ్యతిరేకాప్రామాణ్యజ్ఞానస్య తథాత్వప్రసంగః। తత్ర మాత్రనిశ్చయ ఏవేతి। విరోధ్యవిషయకత్వే విశేషః। ప్రతిబంధక ఇతి.
అనుమితౌ విశేషః। ప్రాథమికత్వం చాత్ర మిత్యనుపజీవ్యత్వాదితి। నహి తత్త్వాదినా వ్యభిచారజ్ఞానస్య సాక్షాదనుమితిప్రతిబంధకత్వమేవ వ్యవచ్ఛేద్యం వ్యాప్తిజ్ఞా
నప్రతిబంధకతాయామవివాదాత్। అన్యథా వ్యభిచారస్య హేత్వాభాసత్వానుపపత్తేః। తస్య పక్షే సాధ్యాభావబుద్ధిప్రమాత్వనిశ్చయస్య లక్ష్యత్వా
దితి। వ్యభిచారజ్ఞానస్య చ పక్షాదితి సాధ్యాభావవత్తోముక్తావగాహిజ్ఞానాద్వ్యాప్త్యనుమిత్యనుత్పాదకత్వం తత్ప్రతిబంధకత్వేన హేత్వాభాసః॥

గదా. పక్షవృత్తిమపదూషయతి। అస్తు హేతి। అన్యథాశ్చేత్ప్రామాణ్యేకత్వేనతథాత్వే ప్రామాణ్యగ్రహవ్యాప్తిర్యథార్థ్యముద్ధరతి। అప్రామాణ్యశంకేతి। క్వచిదితి। బాధప్రత్య
యత్ర కోట్యుపస్థిత్యాదిరూపకారణాసమవధానం। తత్రైవ తథేతి। క్వచిదిత్యనేనైకాత్మకోటయోరితరాయామనవస్థానాత్తిత్ శంకాశంకితం। ప్రతిబ
న్ధకజ్ఞానస్యానాభ్యాసదశాయాం నిశ్చయస్యాపేక్షాయాం ప్రమాత్వనిశ్చయాపేక్షాస్త్యేవేత్యత ఆహ। తత్రైవేతి ప్రమాత్వనిశ్చయో పక్షవృత్తిత్వహేతుసంశయేతి। మూలే
క్తానేకకారణయదూషణాన్యపక్షవృత్తిత్వాదిలక్షణతత్పరత్వేనైవ స్వాతంత్ర్యేణ। యద్యపీతి। ఉపసంహారవాక్యే। సంశయేత్యాదిమూలోక్తదూషణాముద్ధరతి నచే
త్యాదినా। విశిష్టసాధ్యప్రసిద్ధ్యనుమితేః పూర్వం సాధ్యానుమిత్యుత్తరం విశేషణాభావజ్ఞానం వికల్పవిశిష్టవత్త్వరూపవిశేషణాజ్ఞానేన
తం తద్విశిష్టానుమితేః తదంశే దృశ్యవిశిష్టసాధ్యవిశేషణాభావానుమితిప్రసంగః। తథా చ కారణబాధాదేవ తత్ర విశిష్టానుమిత్యనుత్పాదనవ్యాప్త్యాద్యపి
పతితత్ప్రతిబంధకాభావః। విశేష్యవిశేషణాభావేతి। అయం భావః। విశిష్టవిశేషణాజ్ఞానం ద్వివిధం। తదుభయలక్షణప్రతియోగికత్వేన విశిష్ట్యావగాహి।
తద్విశిష్టప్రతియోగికత్వేన విశిష్ట్యావగాహి చ। అత్ర విశేషణాజ్ఞానాసంసర్గాప్రమాయోః విశేష్యతాసమవిశేషణాభావపర్యవసానే ప్రత్యక్షబాధయోః ఏకమ్
తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నజ్ఞానం విరోధి తదుభయావచ్ఛిన్నజ్ఞానమంశతో వాతన్త్రేతి। తత్రైవముపకారకం విశిష్టప్రతియోగికజ్ఞానా ౧౯

తావచ్ఛేదకప్రకారేణ సంభవతి తత్తద్రూపేణ బాధస్య కించిత్కరత్వే వాచ్యం ప్రకారితయా ఇతరావచ్ఛేదకప్రకారితయా జ్ఞానస్య విశిష్టవిశేషణాజ్ఞానవిధ
య్యేవ విశిష్టప్రకారితయా విశేషతావచ్ఛేదకభాస్వబుద్ధౌ హేతుత్వాత్। జ్ఞానమయత్వేనావచ్ఛిన్నానాస్య ప్రత్యక్షారోపాయాం తస్యా ప్రకారితయా గతావచ్ఛేదకతయా జ్ఞా
జ్ఞానమయత్వాద్యవగాహిన్యాముపావబుద్ధౌ తదపేక్షావిరహాత్॥ ప్రకారితయా విశేష్యతాస్వప్నస్యావప్రకారితయాగతావచ్ఛేదకతభానమితి యదుక్తం పృథక్త
నాధర్మావచ్ఛిన్నాభావవాదినోఽనుమతత్వాత్। మూలే కథంచిద్విశిష్టసాధ్యజ్ఞానేనాపి బాధప్రతిబంధే విశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకానుమితి కారణతాయా అగమ
వత్తాసంభవాత్ విశిష్య బోధ్యం। ననువిశిష్టజ్ఞానానపేక్షయా కథంచిద్విశిష్టజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షావాబాధప్రతిబంధకత్వేనుపపత్తిరిత్యత ఆహ తత
వానుమితిసంభవస్య। కించబాధేనేతి రూపేణాముష్యకథం తత్ర జ్ఞానమయత్వావచ్ఛిన్నవత్త్వాభావరూపబాధత్వాద్యవచ్ఛిన్నావత్త్వాత్తద్రూపవత్త్వ
భావరయోః జ్ఞానమయత్వవిశిష్టవత్త్వానుమితి విరోధిత్వావిరోధిత్వేదర్శయతి। శుద్ధసాధ్యేతి। అప్రసిద్ధవిశిష్టసాధ్యానుమితేరితి। మూలే జ్ఞానతా
జ్ఞానమయత్వాదివిశిష్టవత్త్వాదేరనుమితిసత్త్వాదిత్యర్థః। తదభావః। జ్ఞానమయత్వావచ్ఛిన్నవత్త్వాభావః। బాధేఽప్యప్రవిశిష్టసాధ్యసాధనే
యే బాధరూపప్రకృతహేతుదోషస్య విశిష్టసాధ్యవ్యాప్తిగ్రహవిషయతయేవ లింగనయాదిప్రకృతశుద్ధసాధ్యవ్యాప్తిగ్రహవిషయతయా వి

గదా. ప్రకృతహేతోవిశేష్యతాసాధ్యవత్త్వానవచ్ఛిన్నప్రయోజకతయా బాధగ్రహదశాయాం తద్వ్యతదనుత్పాదకతయా బాధగ్రహప్రయుక్తత్వాత్। తాదృశబాధగ్రహస్యాపి బాధగ్రహస్య:
త్వసాధ్యానుమిత్యవిరోధిత్వేప్యనుపపత్తిస్సాధనీయేతన్మతే మోక్షానుపగమే నన్వవిరహాదితి భావః। నను రూపేణ జ్ఞానమయత్వాదినా హేతువత్త్వ
జ్ఞానవిరహేణాప్యభిచారః జ్ఞానమయత్వావచ్ఛిన్నవహ్న్యాద్యభావవద్వృత్తిత్వం న దోషాయేతి పక్షతావిరహోత్తరకాలమాత్రే జ్ఞానమయత్వా
వచ్ఛిన్నవహ్న్యాద్యభావవత్త్వగ్రహే పక్షే జ్ఞానమయత్వావచ్ఛిన్నవహ్న్యాద్యనుమిత్యనుపగమేన అనుమితౌ తాదృశవ్యభిచారజ్ఞానస్యావిరో
ధిత్వాత్ జ్ఞానమయత్వాదినా హేతువహ్న్యాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాకానుమితౌ తత్తద్వ్యభిచారధియో విరోధిత్వాత్। జ్ఞానమయత్వాద్యవచ్ఛిన్న
రూపేణ వ్యాప్తిజ్ఞానజన్యానుమితౌ జ్ఞానమయత్వాద్యంశే విధేయతావచ్ఛేదకతావ్యవిలక్షణావిషయతావిరహేణ తాదృశవ్యభిచారధియో
విరోధిత్వాదితి భావః। తత్తద్వ్యక్తిత్వేన జ్ఞానమయత్వావచ్ఛిన్నవహ్న్యభావవత్త్వే జ్ఞానమయత్వమేవ ప్రయోజకతావచ్ఛేదకతయోపా
త్తేశ్చమాసాధకత్వాత్ ప్రకాశకత్వం తత్ప్రయోజకస్వపదలక్ష్యతాయాం తత్ప్రయోజకతావచ్ఛేదకత్వాత్। ఏవం జ్ఞానమయవహ్నిమాన్ అ
నుమితౌ జ్ఞానమయత్వవహ్నిత్వయోః ప్రత్యేకం విధేయతావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యవగాహి బాధగ్రహస్య ప్రతిబంధకతయా నోక్తజ్ఞానస్యావిరోధిత్వమితి (౨౦)

గృహీత్వా భాసః। న చోభయ యత్ర ధర్మప్రకారేణ సాధ్యానుమితౌ ఏకధర్మాంశే అవచ్ఛేదకత్వమవగాహ్య అన్యత్ర ప్రతియోగితాయాః సాధ్యాభావాధికరణస్యా
వగాహిత్వేన ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం తథా చ తజ్జ్ఞానమయత్వేన మహానసీయవహ్న్యభావవాన్ ఇతి తయోర్లక్ష్యజ్ఞానమయ వహ్నిమానిత్యనుమితివిరోధితా
పత్తేః ఇతి ధీకంక్షాదినా యేన జ్ఞాతరసాధ్యాభావాధికరణత్వజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకతాయా మతత్వాత్ నచైకాంశే స్వరూపసమ్బన్ధరూపవ్యాప్యంశే చానతి
రిక్తవృత్తిత్వరూపస్యావచ్ఛేదకత్వస్యావగాహనం ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకం తత్రైవ ప్రతిబన్ధకతాయాః స్వీకృతత్వాత్. తాదృశ జ్ఞానమయత్వేన వహ్నిమద్ధ్రూపాయాస్సా
మాన్యం నాస్తి జ్ఞానస్య జ్ఞానమయవహ్నిమానిత్యనుమితివిరోధితా యాదృశసాధ్యాభావత్వం ప్రతియోగివిశేషణతయా సాధ్యాభావాధికరణ
నాధికరణతయా వృధికరణాధర్మావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావగాహినస్తాదృశజ్ఞానమయవహ్న్యభావవాన్ ఇతి భ్రమజ్ఞానే జ్ఞానమయత్వేనా
వహ్న్యభావవిషయత్వాద్ ప్రతిబన్ధకజ్ఞానమయత్వవహ్నిత్వోభయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యవగాహినో జ్ఞానత్వే నచ మహత్త్వోభయాభావవయోః ప్రతియోగి
విశేషణతయా స్వాతన్త్ర్యేణాభాసమానయోః ఉభయోర్మహత్త్వయోః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావగాహి జ్ఞానం జ్ఞానమయో నాస్తి వహ్నిర్నాస్తి
త్యాదౌ అవచ్ఛేదకత్వమసంబద్ధం ఏకస్యాం ప్రతియోగివిషయితాయామవచ్ఛేదకతయా భాసమానయోరవయవద్వయ ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకా

గదా. త్వవిషయకత్వయోరభావనిష్ఠకవిషయతానిరూపకత్వసంత్వయోరవమిళితయోః ప్రకృతయోస్తావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకయోరత్ర భానోపగమాదిత్యలం పల్లవితేన। అన్య బాధప్రస్తా.
థాపూర్వోక్తరీత్యా సకలభానవత్వాదిదూషణాలోకైరనుమిత్యుపనీతభానదోషతాముద్ధరతి। అనుపనీతసకలభానేతి। ప్రత్యక్షే ఉపమితి। తథా చ ప్రత్యక్ష
మాత్రవృత్త్యనుమితిమాత్రవ్యావృత్తిదంశే చ ప్రమాత్వమప్రమాత్వమపి భావః। తావతా చ వాదినోపనీతగ్రహణాద్వ్యాహ। ఉద్దేశ్యాంశేతి। వాదినో యద్విషయక
త్వేరనుద్దేశ్యత్వత్ తదంశే ఇత్యర్థః। అనుమితేరప్రామాణ్యమితి। వాదిసమ్మతానుమితేర్భ్రమత్వాపత్తిరిత్యర్థః। యత్ర త్వవాదిన ఉద్దేశ్యత్వతత్సాధనపరత్వేస్థిదే
త్రాభాసత్వ్యవనిగ్రహస్థానత్వాదుద్దేశ్యాంశే నుమితేరప్రామాణ్యావతారాద్దోషసత్త్వమితి భావః। ఏతత్సమాధానమపి మూలే శంకాక్రమేణాభి
హితమిత్యవధేయమ్। మూలస్థాయాం అనుమితావుపనీతభానస్య ప్రామాణికత్వోక్త్వే వరణేన బాధకాప్రతరప్రదర్శనేన తమత్ నిరాకరోతి। తం నేత్యాదినా।
ప్రత్యక్షోపజ్ఞానం యదివిశేషణాజ్ఞానాదిమత్రయావిషయభానకం తదానుమితావపి తత్ప్రతిబంధకత్వం తదా ఏవ। పక్షతావచ్ఛేదకవృత్తిత్వం ప్రత్యక్షే విశేష
ణాజ్ఞానాదేర్హేతుతాయామనుపనీతసామాన్యమేవ తత్త్వావిషయభానకతాసఙ్ఘటకమ్। అతత్త్వ తజ్జ్ఞానస్య ప్రత్యక్షాత్మకత్వం వ్యావర్తయతి। ప్రత్యక్షేతి।
ఉపనీతభానస్యేతి। ఉపనీతత్వాదివిషయకత్వేనేత్యర్థః। ప్రత్యభిజ్ఞానాదావిత్యాదినా ఘటోఽయం గురుభిర్ఛత్వనుమిత్యాదిప్రత్యక్షపరంపరః। ఉపనయో విశిష్టా ౨౧

సమవేతత్వః।సన్నికర్షః స్వవిషయే మనస్సన్నికర్షః కల్ప్యత ఇత్యస్య విషయతాజనకతైక్యాదిః।తత్ఫలాభావే మోపనీతస్యానుమితౌ భానం ప్రత్యక్షత్వాపత్తేః సన్నికర్షజన్యతావచ్ఛేద
కత్వాదితి భావః।నన్వాస్తాముపనాయకజ్ఞానస్య ప్రత్యక్షత్వం తావన్మతేదకం తథాపి విశేష్యజ్ఞానబాధాద్యభావబలాదనుమితావుపనీతం భాసతామిత్యత
ఆహ।అనుమితావితి।ననానుమత్యంతరకల్పనేతి।అయంభావః।విశేష్యభానకసామగ్రీనిరపేక్షం కేవలబాధాద్యభావసహితం విశేషణజ్ఞానవిధయా హేతుభూ
తంజ్ఞానం స్వవిషయభానజనకం౦ ఇత్యప్రసంగాత్।విశేష్యభానకసామగ్రీ ప్రత్యక్షానుమిత్యోరనుగతేతి ప్రత్యక్షసామగ్రీసహితమేవ తత్తథా నత్వనుమితిసామగ్రీ
సహితంతత్రాపి ప్రత్యక్షత్వకల్పకాభావాత్।జ్ఞానమయత్వావచ్ఛిన్నవాన్ జ్ఞానమయవహ్నివ్యాప్యవాన్ పర్వత ఇత్యాదిపరామర్శప్రయోజ్య తద్వ్యాప్యాదిభానక
సుమితిసామగ్రీకాలే జ్ఞానమయత్వాదిబుద్ధిరుత్పద్యత ఇతి విశేష్యభానకానుమితిసామగ్రీసహితమపి జ్ఞానమయత్వాదిరూపవిశేషణజ్ఞానా
దికం స్వవిషయభానకమితి చేద్భవతు తథా విశేషణజ్ఞానాదికం తథా వహ్నివ్యాప్యవాన్ పర్వత ఇత్యాదికా జ్ఞానమయత్వాదివిషయకతావచ్ఛిన్న
జనకపరామర్శాదిసహితా జ్ఞానమయత్వాదిజ్ఞానస్య విషయభానకత్వం తావతా విశిష్టసాధారణానాం వహ్న్యాదిభానకసామగ్రీ
జ్ఞానకానుమితిసామగ్రీత్వం చేత్కింతు విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకానుమితిత్వమేవ జ్ఞానమయత్వాదిభానకత్వం సమేతి।

గదా. సఖణ్డశ్చ॥ననుసామాన్యానమయవహ్నిమాన్ పర్వత ఇత్యాదిమానసేయాశత్రప్రత్యయోవహ్నిబాధవిశేషాభావాదిఘటితసామగ్రీవిశిష్టవిషయకత్వప్రయోజకా బాధ
నాశఙ్క్యానమయత్రాద్యుపక్షేబాధవిశేషాభావాదిసహకారావచ్ఛిన్నాద్వ్యాప్యవత్త్వపరామర్శస్తత్రమవధానకాలికప్రత్యక్షత్వావచ్ఛిన్నజ్ఞానేమానసత్వప్రయోజ
కాయామేవసామగ్ర్యామనుమితిసామగ్రీరూపప్రతిబన్ధకాభావసచివాయాః విశిష్టవిషయావగాహిత్వప్రయోజకత్వప్రయోజకత్వనవిరహేణ తదన
న్తర్భావాత్ నచతాదృశసామగ్రీవిశిష్టవిశేష్యజ్ఞానస్యమానసానుమిత్యోరన్యతరరూపేణాహేతుతేతితాదృశసామగ్ర్యా అనన్తరరూపేణాఖి
యత్రవిశిష్టవిషయకత్వప్రయోజకతేతివాచ్యం ప్రత్యక్షానిక్షేపాత్తాపనా యత్ జ్ఞానజన్యతాయామవచ్ఛిన్నమతిసాధారణానాత్మకత్వేనా లౌకిక
జ్ఞానకత్వప్రతివచ్ఛేదకత్వాదుగమేనమానసానుమిత్యోరేకరూపేణావిశిష్టజ్ఞానహేతుత్వానవాయాత్ నచప్రత్యక్షత్వావిశ్యయాలలపైర్జ్ఞాన
త్వస్యోపనాయకజ్ఞానజన్యతావచ్ఛేదకత్వం నిర్యుక్తికంతల్లౌకికత్వైకవినిగమనావిరహేణోరావయో త్రాణత్వప్రత్యక్షహేతావవ్యాపకత్వంనను
మితౌ వృపపన్నానేబాధకమాహ। అభిధేయత్వాదినేతి। ఇదమాపాతతః ప్రమేయత్వాద్యనుమితౌ మానవ్యాప్యాదేరుపస్థితిఘటకతయాననుమిత్యనుప ౨౨
పన్నాయదశాయాంతత్రతాదృశమానసవ్యాప్యదృపనిశ్చయానన్తరవేదనతత్ర వదువారతయా వ్యాప్యత్వనిశ్చప్రవృత్తేః। లక్షణోత్రైకవలప్తే

నావచ్ఛేదకత్వాత్ యదా చేతదభావవిశిష్టప్రత్యక్షే తత్రదాతవ్యప్రత్యక్షే తత్త్వద్భ్రమే గత తయాభావవద్వృత్తిత్వయదా నత్వన్నిశ్చయరూపం ప్రత్యక్షం
తదా తిను మతావచ్ఛేదకాభావవ్యతిరేకాభావేన నత్వన్నిశ్చయానుమితిరితిప్రత్యక్షప్రతిబంధకజ్ఞానం తుల్యం ఏవం తద్వ్యాప్యవత్తాజ్ఞానాజన్యే ఉపస్థితిబా
ధాభావమాత్రాధీనే తన్నిశ్చయే అప్రామాణ్యశంకాస్కంధే తద్ధర్మప్రవృత్తిరిత్యుపసమాధానం సమమేవ। యత్తు లింగస్య విబాధాద్యవతారే ఉపస్థితా
నాం లింగవేదానాం ధర్మాణాం నత్వశలింగస్థితధర్మేషు భావమితియద్వ్యాప్తిప్రత్యక్షేయత్రయత్రధర్మిణాం యద్వ్యత్యయమప్యాత్మవత్తాభావప్రా
మాణ్యతం తత్రజ్ఞానవ్యక్తేరననగతరూపేణాత్రతదువనాయకత్వస్థితాయాం తత్రాతద్భావాభావాన్నతస్యవజ్ఞానస్యానుమితౌ సాధ్యవ్యభ్యంశే
స్వతస్త్వయథార్థత్వరభావతకత్వముపయతన్నిరనుమిత్యపతత్వభావనవిజ్ఞానంతదపననపృథక్‌। ఏవం స్వపనతత్ప్రత్యక్షే బాధాదియుక్తే
ప్రతిబంధకతావలయత్రసజ్ఞాతబాధావిశాలన్నజ్ఞానస్యలుపనాయకత్వాత్కల్పనేన్నైవతదానమపనతభావవారణాత్ప్రవాస్త్రాపురుషపతేషత్వో
పనితవపుయవిశేష్యభావేఽనుగతరూపేణానపనాయకజ్ఞానహేతుత్వస్వవాచ్యేత। (ఇదంతుబోధ్యమ్) అనుమాపతనతభావస్వార
వహ్న్యాద్యవృత్తిత్వజ్ఞానమయత్వాదినిరతత్వప్రత్యక్షమపతాననయ్యాత్వదినాపపద(తాతాతత్వాప్యనుమితేః శుద్ధతత్వాప్యవ్యాప్యత్వపరామర్శత

గదా. స్పష్టమేవ న త్వవిరోధితయా సమానాధికరణామహానసీయవహ్న్యవచ్ఛిన్నాభావరూపబాధస్య ప్రసక్త్యా దోషతాదవస్థ్యమితి వహ్నివ్యాప్యే బాధప్రసక్తేః
పృథగుపాదానం వైయర్థ్యమితి వాచ్యం మహానసీయవహ్న్యాదిబాధదోషవ్యవస్థాపకత్వేపి బాధస్య పృథక్స్వాతన్త్ర్యమితి పక్షధర్మతాబలేనైవా-
దిమూలోపదర్శితసిద్ధాన్తేను పాధ్యాయోక్తదూషణాంశస్య కరేణ సర్వైవిశేషణః మహానసీయవహ్న్యాదినాశకాఙ్క్షా, తాదృశవిశేషధర్మప్రకారి-
తాసిద్ధిః సామాన్యతః వ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా జ్ఞాతవ్యతానవచ్ఛేదకరూపేణ హేతౌ సమానప్రకారకత్వవ్యాప్తిబన్ధకతా యాశ్చ తత్ప్రకారతాదిరూపాః
సమానవిషయకత్వమేవేతి అభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా జ్ఞాతవ్యత్వధర్మావగాహిత్వమేవేత్యర్థః; సత్త్వాభావప్రతియోగితయా జ్ఞాతవ్యవిషయ-
కత్వమేవేత్యర్థః వహ్న్యాదిత్వాదిసామాన్యాభావబుద్ధౌ మహానసీయవహ్న్యాదేః ప్రతియోగితయా భానేపి మహానసీయవహ్న్యాదిజ్ఞాన-
విరోధిత్వానుపపత్తేః, న చ సామాన్యప్రత్యాసత్త్యా తత్సామాన్యాభావబుద్ధౌ సకలప్రతియోగినాం నియతం సామాన్యజ్ఞానసత్త్వేపి తత్ప్రకారకలౌకిక-
ప్రత్యక్షసామగ్ర్యా అసత్త్వేన సకలసామాన్యాశ్రయభానాసంభవాత్ అనుపపత్తివృత్తీనాం విశేషణానాం జ్ఞానరూపకారణావశ్యంభావాత్ తేషాం ప్రతియో-
గితయా ప్రకారత్వయోగ్యతావచ్ఛేదకానామనవప్రకారకత్వతత్ప్రకారకత్వవ్యత్యయేన ఉదః; అనుమితావేవ సమానాధికరణత్వయుక్తత్వేన విరోధిత్వే ప్రతిబన్ధకతా ౨౨

రూపవానిత్యనుమితేశ్చ॥ రూపం రూపభిన్నం తజ్జాతమరూపతం చేతి. వాక్యార్థే నాస్త్యాయాం రూపత్వాంశే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకతదవచ్ఛిన్నవిశేష
ణాంశే బుద్ధౌ రూపత్వప్రకారకజ్ఞానత్వేన తన్నిశ్చయతత్సంశయయోర్ధర్మ్యయోరివ ప్రతిబధ్యబధ్యతయోస్సంశయానుమిత్యోరనుభావికత్వాదితి తథా
జ్ఞానాయత్త్యతత్ర రూపవిషయకత్వస్యైకరూప్యతయా సమానవిషయకత్వేన విరోధితాయాం తదనుపపత్తి, రితిభావః; ననుమూవేం రూపత్వే
న రూపజ్ఞానవిరహాభావాద్ప్రత్యక్షంశయాదౌ విశిష్టే విశేషణాంశే తద్వద్ధర్మిణి విశేషణాంశయావగాహనమాన్యరూపే రూపత్వప్రకారతాన్తర్భావశత్వ
శక్త్యా బాధకాన్తరమాహ, దోషవశాదితి. శ్వేతం ప్రత్యక్షితం ప్రత్యక్షతం శ్వేతత్వధర్మి పీతత్వాభావాయ. ఇహాపీతత్వయత్యక్షిప్రత్యక్షే శంఖప్ర
త్యక్షే పీతత్వాభావప్రతిబంధకపీతత్వవిషయకప్రత్యక్షానుపపత్తిః. తథాపి ప్రమాన్యసాక్షాత్కారిప్రతివిరోధితాప్రయోజక
పీతత్వాదిదోషజన్యతాయాః ప్రత్యక్షప్రకారేణాశంఖప్రత్యక్షే తత్రానుత్పత్త్యా శంఖప్రత్యక్షత్వాదివిషయకత్వస్య పీతలాంఛాయ వితత్పీత్ప్ర
యాదితి (సాక్షాత్కారిప్రత్యయాదిత్యర్థః, తత్ర శంఖత్వేన అసన్నికృష్టత్వేన పీతా శంఖస్యనభానోపగమప్రసఙ్గః। శంఖం సాక్షాత్కరో
మీత్యనుభవాదితి నాపి లౌకికసన్నికర్షాశ్రయత్వాత్ శంఖస్య తదానీం తత్ర శంఖత్వసాక్షాత్కారసామగ్రీసత్త్వేన శంఖత్వప్రకారక

వాక్యే॥అత్ర తు శఙ్ఖత్వేన శంఖస్యైవ ప్రమాణం లింగకాయః శఙ్ఖత్వప్రకారకాభావప్రకారకాయాం భవతోఽనిష్టాపత్తిభావః।నను తత్ర పీతత్వాదినా ప్రతి
బన్ధకే।శంఖాదౌ శ్వైత్యాద్యగ్రహే పీతత్వగ్రహాత్ శంఖత్వాదినా శ్వైత్యాకారవిరహేణోక్తేః।దోషనాశజనితాదృశభ్రమజనకలక్షణాంశాదృ
శతాదృశజ్ఞానే శ్వైత్యాకారరూపవిషయతాభావాద్విశేషజన్యభ్రమత్వాంశే ప్రమాత్వప్రతిబన్ధకత్వం నివృత్తవాదముక్త్వా శంక్యబాధకాన్తరమాహ-
ఘటేతి।ఘటాదౌ పటత్వప్రకారకత్వాభావప్రమాత్వప్రతిబన్ధకత్వోపగమే ఘటత్వప్రకారకప్రత్యక్షత్వావచ్ఛిన్నే నప్రతిబన్ధకత్వాభావవిషయకత్వే ప
గంత్రమతే ఘటపటౌ నస్త ఇతి గ్రహే ఘటోనాస్తి ఇత్యాకారకానుపపత్తేః।ఘటాభావవిశిష్టాభావగ్రహదశాయాం విశేష్యప్రతిబన్ధక
యోగితానుపపత్తిప్రదర్శనం యత్ర విశేష్యవతి విశిష్టాభావప్రత్యక్షం యత్ర విశేషణాభావవిషయకత్వాదినా ప్రతిబన్ధకే యత్రానుప
పత్తేః।వస్తుతః స్వరూపసప్రకారకత్వేన విరోధితామతే విశిష్టాభావప్రత్యక్షే నాస్తి గ్రహదశాయాం ఘటాభావలక్షణవత్త్వప్రత్యక్షం సా
సప్రకారకజ్ఞానానుపపత్తిరిత్యపి లక్షణాభావవత్త్వప్రకారకప్రతియోగితామాత్రగ్రహే తద్ధర్మవిశిష్టాభావప్రతియోగితా విలక్షణా తద్ధ
ర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావిషయకాభావగ్రహే విశిష్టప్రతియోగితామాత్రగ్రహే చ విలక్షణాప్రతియోగితావగాహివిశిష్టాభావ ౨౪

హావృత్తిధర్మప్రతిబన్ధకతాయాః । ఇత్థం తథాచ సమానవిషయకత్వేన విరోధితావచ్ఛేదకత్వస్య హ్రదో వహ్నిమాన్ విరోధితాయాం విశిష్టాభావీయ
ప్రతియోగితావిలక్షణావచ్ఛిన్నధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావగాహిత్వం విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిప్రత్యయవిరోధితాయాం విశిష్టాభావీయా
విలక్షణప్రతియోగితావగాహిత్వం తత్ర ముఖ్యత్వే సోఽత్ర దోషాపత్తిః । తథా విశిష్టే తత్తద్ధర్మాజ్ఞానం ప్రతి వా తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితావగాహిత్వేన ప్రతిబన్ధకత్వేఽపి దోషాన్తరం తత్ర హేతుః సంశయానుమిత్యనుమానికాదిప్రతిబన్ధకత్వే విశేషస్య వ్యభిచారః సంభావ్యతే తథా
సంశయస్య సంభావ్యత్వే తత్ప్రమదర్శనాయాం దోషాన్తరం తత్ర హేతుః ప్రతిబన్ధకత్వానుపపత్తేః తత్తద్ధర్మత్వే తద్ధర్మత్వే తయా ప్రత్యయమాంగా
త్వం ధర్మే విశేషణాం దేయం । తథాచ కాలాన్తరీయపురుషాన్తరీయజ్ఞానవ్యావర్తనాయ తత్ర కాలపురుషాదినివేశేన మహాగౌరవ
ం దోషాణాం చోద్యమ్ ॥ నచ సమానప్రకారకత్వేన విరోధితావచ్ఛేదకత్వే తత్ప్రకారకప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే తత్ప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాకాభావజ్ఞానస్య యావత్యః ప్రతిబన్ధకతాస్తావత్య ఏవ బాధబుద్ధిప్రతిబన్ధకతాః సమానవిషయకత్వేన ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేద
మానప్రకారకత్వేన ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకత్వే తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితాభావత్వేన ప్రతిబన్ధకతాయా అభ్యుపగతత్వే గౌరవమిత్యాహ

గ.దా.
బాధప్రన్థ సమానవిషయకత్వేనవిరోధితావచ్ఛేదకత్వేఉత్క్రమేణాజ్ఞానవృత్తిభేదేనప్రతిబన్ధకతాభేదాదితిసౌరవాత్ వా యతారూపవిశేషావచ్ఛిన్నప్రమాదశాయాంవాయథా
రూపావ్యక్తిమపిసమవాయేననాస్తి,తిభ్రమసమత్వేవాయతారూపవాన్నవేతిసంశయాదిరనుపపత్త్యరవితన్మతేప్రత్యక్షా|ననుసమానప్రకారకత్వేనవిరోధితే
పవహితమపానస్యవ్యవస్థానాస్తి,త్వాదివిశేషబాధావతారదశాయాంఘల్లజ్జరామశాన్ద్రత్వాత్ప్రాదినానామాన్యధర్మప్రకారేణావహితాదౌమపానస్యవ్య
పహార్యదివిషయకప్రమానుమితిప్రసఙ్గః,సమానవిషయకత్వేనవిరోధిత్వేతద్భానసేతరబాధాదినత్వేవిశేషబాధాదిశతత్రతద్భానప్రసఙ్గఇత్యతఆహ॥సదితి.
విశేషబాధావతారానవతారయోస్తమానత్వతిసమానప్రకారకత్వేనవిరోధితామతే౦యథావిశేషబాధావతారదశాయాంతత్ప్రసంసత్తథావిశేషబా
సకేతరబాధావృసత్వేపివిశేషబాధానవతారదశాయాంతత్ప్రసంగోస్త్వితిభావః॥సమానసమానత్వేతి।యథాసమానవిషయకత్వేనవిరోధితామతేబా
ధితేతరబాధావృసత్వేవిశేషబాధానవతారేతాదృశేతరబాధావిరూపదోషవిహారదేవనతాదృశభ్రమానుమితిరితిసమాధానంతథాసమానప్ర
కారకత్వేనవిరోధితామతేపితదేవసమానమిత్యర్థః,యద్యపిసమానయద్యపిసమానప్రకారకత్వేనవిరోధితామతేపితరబాధాదితోవిశేషరూపేణాపి
పక్షేబాధితవిశేషణానుమిత్యాపత్త్యాబాధాసఙ్కరత్వవ్యవస్థాప్యతయాతన్మతేఉక్తరత్యానాతిప్రసఙ్గవారణాసమ్భవః,తాదృశబాధాదిరూపదోషప్యసామా
న్యరూపేణాబాధితత్వేవిషయకానుమితావపిమతయాతాదృశదోషవిరహస్యతాదృశభ్రమానుమితివిరహాప్రయోజకత్వాత్।తథాపితన్మతేసామాన్యరూ
పేణాపక్షేబాధితవిశేషానుమిత్యప్రసఙ్గాత్సామగ్రీకల్పనేనతత్ప్రసఙ్గఃతత్పక్షేప్రసక్తస్యసామాన్యరూపేణాబాధితవిశేషానుమితావ్యావర్తకతాదృశసామగ్రీవి

రహస్త్రయోర్వ్యవేతి, యద్వహ్నిసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారేణాప్రసిద్ధమప్రసిద్ధమపిసాధ్యం ధూమహేత్వాదికం సాధయేదితి మూలలిఖిత సాధ్యతావచ్ఛేదకవత్త్వాది
ప్రకారకబాధితవిశేషణసిద్ధివిరోధితయా బాధస్యహేత్వాభాసత్వం మూలకారాభిప్రేతం తథాప్యనుమానవిషయకత్వేనవిరోధితాయా విచారానహత్వాత్త్వాముపేక్ష్య స
హకారివిశేషవశాద్వ్యాపకతానవచ్ఛేదకప్రకారేణాపిసాధ్యస్యానుమితౌ భానమపినసమ్భవమాదత్తే· అత్రపదస్త్రతి॥ లాఘవజ్ఞానాదిత్యాదినా ఏకవిశేషబాధక
రిగ్రహః ప్రకారత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యాంశే ఇత్యాదిః, అత్రాప్యసిద్ధాన్తశబ్దో మతవానిష్యః, మణికారసమ్మతిమాదర్శయితుం యత్రకస్యాపివ్యాపకతానవచ్ఛేదకప్రకారకత్వ
మనుపపత్తం తథావిధద్వ్యాప్తప్రదయమాహ। యదీత్యాదినా। ఇత్యన్తేన। వ్యతిరేకిగ్రన్థే మణికారోపదర్శితబహిస్త్వసాధకలిఙ్గవిశేషణాంశసిద్ధిపరిహారఫలకాను
మానరూపవిశేషః జీవన్మనసోః యోగిత్వాభావప్రధానం వ్యాపకతానవచ్ఛేదకమపిసాధ్యాంశే లాఘవజ్ఞానబలాదన్యతరత్వయోగిత్వాంశే ప్రకారభవతీత్యనుషఙ్గాద
నాఽన్వయః నను తత్రాన్యతరత్వయోగిత్వరూపవ్యాపకతావచ్ఛేదకప్రకారేణైవలాఘవజ్ఞానబలాద్విశేషన్యజీవనత్వయోగిత్వసిద్ధిః సుతరాంప్రాప్నోతి। నచ్చై
వం లాఘవజ్ఞానస్యానుమితౌ యోగ [illegible] ద్విశేషానుమాపకత్వసమ్భవాదితివాచ్యం అపరవిశేషభానవిప్రతిపత్తౌ లాఘవజ్ఞానోపయో-
గాత్, యదిత్ర బాధితవిశేషభావకలాఘవజ్ఞానరూపదోషవశాదేవ బాధితవిశేషధర్మికలాఘవజ్ఞానదశాయాం తాదృశవిశేషాభానసమ్భవాదబాధితవిష
యకలాఘవజ్ఞా [illegible] న [illegible] యోగితాసమ్భటితభవతు తదా తదనుపయోగ్నైవ బాధితధర్మికలాఘవజ్ఞానమేవ తద్భాననియామకతయా బాధితభానప్రతిబన్ధ

గదా. కతయోః ఘటపయుజ్యరామిత్యత ఆహ, అన్యథేతి. బహిస్సత్తానుమానాయోగాదితి, యత్ర జ్ఞాతత్వాస్త్రావధారితనియమాత్రమయవిశేషజన్యాదిరూపలిఙ్గాత్ బాధప్రాప్తః
దేవదత్తస్య శతవర్షజీవిత్వాత్ప్రథమమవధారితాం నంతరం జ్ఞాతం గృహయోగాభావయోః గృహావచ్ఛిన్నత్వం శతవర్షజీవిత్వగృహావచ్ఛిన్నయమోర్వ్యవధారితః తతశ్చ కదా
చిద్యోగ్యానుపలబ్ధ్యా గృహే తదభావం నిశ్చిత్య ప్రతిపన్నశ్చైత్రదేవదత్తస్య శతవర్షజీవిత్వదుపపాదకం బహిస్సత్త్వమావశ్యకమితి గృహావచ్ఛిన్నయమోనతమ్యవతకాద్వ్యతని
యమనిశ్చయమరణాగ్రావశ్యకతయా తత్ప్రతజీవితన్నిశ్చాయకనియమోనవమ్యవతకాద్వ్యతనియమగ్రహేప్రమాణంవావతాద్వ్యతనియమగ్రహావచ్ఛిన్నదేవదత్తో
జీవతిమృతో వేతి। తత్ర మరణాముపస్థితభావరూపేజీవితే లాఘవస్రహేపతిజీవిత్వోపపాదకబహిస్సత్త్వసిద్ధిరనుమానతో న వాహాదిస్వథః। తథా చ తత్సంశయత
ర్గతాత్త్వపత్తే నిరాకరణాంనోపపత్త్యేతకిభావః॥ననుతత్ర సామాన్యరూపేణాజీవిత్వసిద్ధ్యా విశేషసంశయనివృత్త్యా మానసిహేతుసిద్ధిరిత్యుపమణాలకారాభిప్రాయః.
స్పష్టవతతిషమానవిషయకత్వప్ర యుక్త విరోధిత్వాప్రాయకతయాతన్మూలవ్యాఖ్యానస్థవాదనుమితేర్వ్యాపకతానవచ్ఛేదకప్రకారకత్వస్యమణాలకారానుమతత్వాంనల
భ్యతభావ్యాతయేనద్భుక్తాన్నాన్తరానుసరణాం ఏవమిత్యుక్తిరితికర్తవ్యతమపతిత్వాగ్రానుమానేత్వాదిః ప్రకారభవతీత్యనుషఙ్గాదినాన్వయః తత్రేత్యత్రాప్రకారకత్వేచే-త్యత్ర
తత్రానైకత్వయోనిర్ణ్యసంశయయ్యోరితిపూర్వపక్షత్వాల్లాఘవప్రమాణాసకారతయోఃసిద్ధాన్తం ప్రమాణాయతోత్రమణాలకతోనుమతాం యుక్తమాహ। అన్యథేతి। త్రైతకత
ర్పకత్వంచానక్షిత్రకత్రనైష్ట్యభేదాప్రతింయోగిత్వమ్. అన్యత్రతదసిద్ధేః; క్వచిత్కారిచలాఘవజ్ఞానంవినాతదసిద్ధేః। అనుపస్థితేతత్ర లాఘవజ్ఞానసమ్భవాత్। నచధ్రువం
కాదికతరిలఙ్గురాదికర్తృత్వదవచ్ఛిత్తికతరేకత్వం। అఙ్కురాదికర్తృత్వేదృష్ట అఙ్కురాదికతరిసిద్ధేతత్ర వప్రసిద్ధ్యాతి ఇత్యుపస్థితేతత్ర లాఘవజ్ఞానసమ్భవేనత
త్రహేపురతద్వ్యాలకాదిపక్షకతకర్తృత్వానుమానాద్ధ్రువాలకత్వాదావఙ్కురాదికర్తృత్వేదరూపంతత్క్షత్ర్యేకత్వంసిధ్యతీతివాచ్యం కాయత్వాదిలిఙ్గేనాఙ్కురాదౌ ౨౮

విశిష్టసకర్తృకత్వస్య ప్రథమతః సద్భావపి ప్రత్యక్షేణ మజ్ఞురాదావుపాయయకర్తృకత్వసంశయసత్త్వే నకర్తృకత్వనిష్ప్రత్యక్షేతా ప్రతియోగిత్వప్రసిద్ధ్యసత్త్వాత్ కిన్తు అకర్తృకత్వ
రియాప్రసిద్ధ్యభావమానాధికరణాదిత్వశూన్యత్వం తదభావ్యత్వంచ విశిష్టమాత్రైతరత్రవ్యక్తయేప్రసిద్ధం తత్సామాన్యత్వంచ గుణాదావితి। నను లాఘవజ్ఞానాత్ సామాన్యే
నైవరూపేణాలఘుత్వవిషయిణ్యనుమితిరస్తు నతువ్యాపకతానవచ్ఛేదకధర్మేణాలఘుత్వవిపరీతసంశయంచ లాఘవధీరేవ నివర్తయత్యుపస్థితత్వాత్ శక్యత్వయు
క్త్యన్తరమాహ। అనుమితేస్సైతి తాద్రూప్యేణేతి లాఘవత్వవిషయతావచ్ఛేదకమహానసీయవహ్నిత్వాదిరూపేణేత్యర్థః తథావిధానువ్యవసాయవిరహాదిత్యుదా
నసీయవహ్నిమనుమినోమీత్యనువ్యవసాయాసత్త్వాత్ నతద్ఘటితవహ్నిమనుమినోమీత్యాదిప్రతీతేవర్షిరవిషయకత్వాదిమాత్రసాధకతయా విశేషతో
మహానసీయవహ్న్యాదివిషయకత్వసాధకప్రతీతివిరహాదితిభావః। భవతు లాఘవజ్ఞానాదితత్త్వాద్యాపకతావచ్ఛేదకప్రకారేణానాథ్యానుమితిగ్రాహకతామా
యాతమిత్యశాంక్యాయామాహ। గౌరవంచేతి। మహానసీయవహ్నౌ లాఘవమిత్యాదిలాఘవజ్ఞానసహకారాత్ వ్యాప్త్యావ్యాప్త్యాపక్షవర్తితాజ్ఞానాదిపరామర్శాన్మహా
నసీయవహ్న్యాదిబాధాత్రహి తదా యామవతద్ద్విషయోదశాయామపి పవర్తమానమహానసీయవహ్నిమాననిత్యనుమితిః సిద్ధ్యతి యదినాపాప్రతిబన్ధకాభావేదితిభావః.
పృథక్స్థానమిత్యర్థః। తద్దృశేసతి ఉభయపరామర్శాదికథం భ్రాన్త్యానుమితిరితిదోషవిరహాదితిభావః। నజాంయేతదాకథం యథార్థేతి అనుమితిరిత్యనుషఙ్గ
తేషునారోపతత్కారణాస్సా ఇతిభావః। ఉభయత్రైకముత్తరమాహ। బాధానవతారదశాయాం ఉభయత్రాపి పరామర్శాభావేఽపి బాధానవతారకసహకారాత్ స్త్రవ
బాధితార్థవిషయకలాఘవజ్ఞానరూపదోషాద్భ్రాన్త్యాదోరేవ భ్రాన్తానుమితిః। బాధాత్రహేరూపే తేజకాభావవిశిష్టకారణదోషరూపప్రతిబన్ధక
గురుత్వమానుమాన్యనుపాత్త్యదశాపదతత్త్వర్థః। యద్యపి ప్రమారూపపరామర్శవిరహేఽపి గ్రాహ్యాభావవత్త్వవిశిష్టవ్యాప్యవత్తాజ్ఞానరూపాగలంగప
రామర్శసత్త్వాత్ తథాపి తన్మాత్రైకస్యాదౌ మహానసీయవహ్న్యాదిభానమితి లాఘవజ్ఞానస్య దోషతాయామావశ్యకత్వేత్యర్థస్తథా తత్ప్రమాణతిశంసాత

తదా. లాఘవజ్ఞానం వినాపి ముక్తానాదిసింయవహ్నివ్యాప్యవాన్ పర్వత ఇత్యాదిపరామర్శాత్ ప్రకృతానుమిత్యుత్పత్త్యా దృశపరామర్శస్యాపి దోషత్వమావశ్యక బాధగ్రస్తః

మితి వాచ్యం । సర్వత్ర సాధారణ్యాత్ పరామర్శత్వస్య కల్పం తథా తాదృశపర్వతవిశేష్యకమహానసీయవహ్న్యనుమితౌ తాదృశవిశేష్యకమహానసీయవహ్నివ్యాప్య

వన్నిరూపితవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్తాపరామర్శస్య హేతుత్వే మహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకధూమవద్వ్యాప్యవత్తాజ్ఞానత్వేన హేతుత్వకల్పనాత్

పరామర్శలాఘవజ్ఞానయోర్జనకత్వావచ్ఛేదకభేదాత్ తావద్ధూమోత్తరత్ర నివేశాల్లాఘవజ్ఞానజన్యానుమితౌ మహానసీయవహ్నివ్యాప్యవత్తా

పరామర్శస్య జ్ఞానాపి నుమితౌ కలాఘవజ్ఞానస్య నవ్యభిచారః కించిత్ లాఘవజ్ఞానే మహానసీయత్వాద్యనవచ్ఛిన్నయత్తావచ్ఛేదకతారూపవల

క్షణావిషయతా స్ఫూర్తిర్యతేంపతుప్రకారతామాత్రం పర్వతో వహ్నిమానితి నిర్ధారయాం తాదృశానుమితిర్జాయత ఏవ మహానసీయ

వహ్నివ్యాప్యవత్తాజ్ఞానజన్యానుమితౌ చ మహానసీయత్వగోచరం వహ్నిజ్ఞానిత్రమేవ వర్ధయతావచ్ఛేదకమితి యద్వైచిత్ర్యాదిత్యపరస్తు

రంపుభిచారణాత తన్న లాఘవజ్ఞానాదధికవిషయకానుమితేః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వ ఘటితప్రతిబద్ధ్యతావచ్ఛేదకత్వే జీవనమర

ణాన్యతరప్రతింబోనిర్దోగావాన్యతశ్చయవతాయాం లాఘవజ్ఞానాజన్యవిశేష్యవిశేషితోఽనభ్యుపగమాస్తత్రానుమానానుపపత్తేః॥ ఏవంచ తా

౨౨

ద్రుతజిఘృక్షావఘటితలాఘవజ్ఞానసహకృతసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నవ్యాప్యవత్తాజ్ఞానఘటితసామగ్ర్యాః భిన్నవిషయప్రత్యక్షాదౌ ప్రతిబ
న్ధకతాభిత్వం ప్రామాణికత్వాన్న దోషాయేతి సంక్షేపః; లాఘవజ్ఞానప్రతిబన్ధకతాయాం బాధవిశేషగ్రాహ్యత్వే జనకత్వానుపగమే లఘుత్వబాధగ్రా
హదశాయాం లాఘవజ్ఞానసత్వేఽప్యనుమితిరేవ నస్యాత్ ప్రమాయాః ప్రమాయాశ్చ ప్రతిబన్ధకసత్వాదితి బాధగ్రహాభావస్యైవాపేక్ష్యం ప్రతిబన్ధకే
నివేశితం బాధగ్రహస్య విరోధిగ్రహమాత్రోపలక్షణాత్। తేషాం చ మహానసీయవహ్న్యాదిమత్త్వగ్రహవిరోధిత్వేన్నైకాభావః। ప్రాతఖరతూ
పేణాభావకూటం వా నివేశ్యతామన్యథా దీదితౌ ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకజ్ఞానయథార్థవహ్న్యనుమితిత్వం యథార్థత్వస్య తద్ఘటితత్వస్య చాతత్వ
త్వేన తత్తద్వ్యక్తిత్వ భేదేన సన్నికృష్టానాం నిబద్ధ్యత్వానుమితిత్వం, వహ్నిత్వయే లాఘవజ్ఞానసత్వే పరస్పరప్రతిబన్ధకానుమిత్యుత్పత్తిప్రసఙ్గాత్
ఏకలాఘవజ్ఞానేఽపరలాఘవజ్ఞానానాముత్తేజకత్వే గౌరవాత్। కిన్తు శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిధేయతాకానుమితిత్వమేవం తేన మహానసీయవ్యాప్తి
విజ్ఞానసత్త్వదశాయాం వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వత ఇత్యాదిపరామర్శాత్ మహానసీయవహ్నౌ లాఘవమితి లాఘవజ్ఞానదశాయాం మహానసీయ
వహ్నిభిన్నవహ్న్యభావవానిత్యాదికబాధగ్రహదశాయాం చ పర్వతే బాధిత మహానసీయవహ్న్యనుమితిబాధానవకాశదశాయాం

గదా. జాయతే న తు తదవతారణాశ విశేషబాధే లిఙ్గజ్ఞానే తయా హేత్వాభాసః సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమితౌ విశేషవ్యభిచారస్యాదో బాధక

షత్వాదితి మణికృతః । అస్మదుపాధ్యాయాః । లాఘవజ్ఞానాదేశ్చైవ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా గృహీతేనైవ రూపేణానుమితిరితి మహానసీయ

వహ్నిత్వాదినా న మహానసీయవహ్న్యనుమితిర్జాయతే । అపి తు శుద్ధవహ్నిత్వాదినైవ తత్ర చ మహానసీయవహ్న్యభావధీర్న విరోధినీ

విశిష్టాద్యవచ్ఛిన్నాభావనిశ్చయదశాయామపి ప్రత్యక్షసంశయాదేరనుభవసిద్ధతయా గ్రాహ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావనిశ్చయస్యైవ విశిష్ట

ధీవిరోధిత్వాదతో న విశేష్యబాధస్య దోషతాసమ్భవః । న చ బాధబుద్ధిప్రతిబన్ధకతాయాః సమానప్రకారకత్వస్య తన్త్రత్వే లాఘవజ్ఞానాది

జన్యమహానసీయవహ్న్యనుమితౌ విశుద్ధవహ్నిత్వాదినైవ శేషమవగాహతే । తదుత్తరం మహానసీయవహ్నిమాన్ పర్వత ఇత్యాకారకసంశ

యస్యాపి తత్ర లఘుధర్మప్రకారకమపి లాఘవజ్ఞానమనుపయుక్తం స్యాదితి సమానవిషయకత్వేనైవ బాధబుద్ధేర్విరోధితం అనుమితౌ విశేషరూ

పేణాలఘుత్వవిషయకత్వం వా అవశ్యకమిత్యభ్యుపగన్తవ్యమవిశేషబాధో హేత్వాభాసో భవేదితి వాచ్యం లాఘవజ్ఞానస్యైవ తదాశ్రయవి

రోధిత్వాత్ లాఘవజ్ఞానజన్యానుమితినాశానన్తరమపి లాఘవజ్ఞాననాశానన్తరమపి లక్ష్యాంశసంశయోపగమే తద్విరహాత్ । అత్ర నవ్యాః

లాఘవజ్ఞాననాశే లాఘవజ్ఞానజన్యానుమితిసత్త్వేపి యద్యుక్తస్సంశయః స్మర్త్రియతికదా లాఘవజ్ఞానస్య లఘుధర్మసాధకత్వమేవ ప్రోక్తం స్యాత

తజ్జన్యానుమితౌ లఘుధర్మవిషయతాయాః పృథక్కల్పనే చ తత్ఫలాన్తరాసత్త్వేపి లఘుధర్మవిషయకత్వేనానుమితేరనుభవసాయాదను

భవబలాదాయాతమనుమితేర్లఘుధర్మవిషయకత్వం దురపహ్నవమేవేతి వాచ్యం। యతోపహ్నవమాస్త్యనుమితేరనుభవసాయాస్య

వక్ష్యమాణానుమితౌ మిశ్రాకారకత్వేన అనుమానానుయ్యవక్ష్యమాణానుమితౌ మిశ్రాకారకతేతి వక్ష్యత ఇదమనాకాంక్షాయామేవ వారణత్వేః। ఏవంచ

మానానుయ్యవహితలాఘవజ్ఞానసత్త్వే తదసత్త్వదశాయామివ పక్షల్లఘుపరామర్శాత్ క్రమానుమితిసంభవే తత్ర లాఘవజ్ఞానస్య ప్రమానుమితిప్రతిబ

న్ధకత్వముభయమతేపావావశ్యకం తత్ర చోపాధ్యాయమతే పక్షతాయా వ్యాప్తౌ మానానుయవహితే లాఘవమనిశ్చేతాప్యత్ర లాఘవ

జ్ఞానదశాయాం పక్షతాఘటకతయా వ్యాప్యానుమితిసత్త్వే బాధితార్థవిషయకలాఘవజ్ఞానప్రతిబన్ధకతాయాం బాధితా

ర్థవిషయకలాఘవజ్ఞానస్య తత్తజ్జనకతావచ్ఛేదకతాఘటకతయా చక్షురాదివిశిష్టకటకతయా చక్షురాదివ్యాప్త్యాదివిషయకానుమిత్యే

నప్రతిబధ్యత్వం పక్షతాయాం చక్షురాదివ్యాప్త్యాదిధర్మాకలాఘవజ్ఞానవిరహవిశిష్టమానానుయ్యవహిత్యాదిధర్మాకలాఘవజ్ఞానత్వేన ప్ర

౧దా. తిబన్ధకత్వము పేయమిత్యేకస్మిన్ విధలాఘవజ్ఞానప్రతిబన్ధకత్వస్య పక్షవిధేయభేదేనానన్యత్వం। నన్వేవమతేచ వహ్నిత్వపర్యాప్తవిధేయతావచ్ఛే బాధప్రస్త
దకతాలౌకానుమితిత్వం లాఘవజ్ఞానస్య ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకం పర్వతీయవహ్నౌ లాఘవమిత్యాదిలాఘవజ్ఞానానాం పర్వతాదౌ పర్వతీయవహ్నిత్వేన వహ్ని
మిత్యాద్యాదౌ తన్నజాతుర్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయకతాశతయా లాఘవజ్ఞానస్యోక్తైజకత్వమన్యతరత్వేన వారాహమితిన పక్షభేదేన ప్రతిబన్ధకతాభే
దః వహ్నిత్వాదౌ విధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశశ్చ ఉపాధ్యాయమతేప్యావశ్యకః। అన్యథా పర్వతీయవహ్నివాభ్యవానయం పర్వతత్వ
తిపరామర్శాదన్యహానసీయవహ్నౌ లాఘవజ్ఞానదశాయాం పర్వతాదౌ పర్వతీయవహ్నిత్వాదినా పర్వతీయవహ్న్యనుమితేరనివార్యతాః। అథ పర్వ
తాదౌ మహానసీయవహ్న్యాదిబాధనిశ్చయదశాయాం తద్ధర్మితలాఘవజ్ఞానాత్ తత్ర పర్వతీయవహ్న్యాదేరనుమితిర్నేష్యత ఇతి
ప్రతిబాధనిశ్చయస్య లాఘవజ్ఞానప్రతిబన్ధకతాయాముత్తేజకత్వమావశ్యకం తథాహి పర్వతాదౌ మహానసీయవహ్నిబాధప్రమాయాం లాఘవ
జ్ఞానసత్త్వే తత్ర తరాదౌ తత్ర వహ్న్యనుమిత్యనుదయాత్ తద్ధర్మికతదబాధితవహ్న్యనుమితౌ తద్ధర్మికమహానసీయవహ్న్యనుమితిప్ర
తిబన్ధకబాధప్రమాయుత్తేజకత్వస్య పక్షభేదేన ఉక్తలాఘవజ్ఞానస్య విచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతాకల్పనం నవ్యానాం మతేఽపి ఆవశ్యకమితి చేత్ తర్హి ఏవ
వమపి పర్వతాదివిశేష్యకశుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిధేయతాకానుమితిత్వం బాధితవహ్నిధర్మికలాఘవజ్ఞానప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకం నవ్యమతే ఇతి
రత్నాదిభిరుపాధ్యాయమతేఽపి। పర్వతాదిధర్మికశుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నపర్వతీయవహ్న్యనుమితిత్వం అన్యథా పర్వతాదౌ మహానసీయవహ్నిబాధ
నుమితేరపి తద్ధర్మికలాఘవజ్ఞానాదనుపపత్తేః ప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకలాఘవాన్నవ్యమతమేవ సాధీయః సతి మహానసీయవహ్న్యాదిధర్మికలాఘవ
జ్ఞానప్రతిబన్ధకతాయాం తద్ధర్మజ్ఞానప్రతిబన్ధకబాధకదశాయాం వహ్నివత్తాజ్ఞానత్వేనావచ్ఛేదకధర్మదశాయాం నానామతేషాం నవ్యమతే ఉత్తేజక
తయాంగీకారేణ ఉపాధ్యాయమతే చ పర్వతీయవహ్న్యాదిధర్మికలాఘవజ్ఞానమాత్రస్య తత్రోత్తేజకత్వం తాదృశబాధాదిగ్రహదశాయామపి పర్వతాదౌ.

మహానసీయవహ్న్యాదేరేవ పక్షత్వాదినా భానసమ్భవేన పర్వతీయవహ్న్యాదేస్తత్ర భానానుపగమేన తాదృశబాధాదిబుద్ధేరనుత్తేజకత్వమిత్యలాఘవమితి
వాచ్యం। బాధాదిబుద్ధీనాం మహానసీయవహ్న్యాదిమత్త్వప్రకారవిరోధిత్వేనానుగమయ్యోత్తేజకత్వసమ్భవాత్। నన్వేవమత్రేపి విశేషాంశే ప్యుత్తేజకత్వపరతాత్
అవాచ్యం యుమతీపర్వతీయవహ్న్యాదిధర్మిణ్యలాపవజ్జ్ఞానాదియన్త్రోత్తేజకతాతత్రపర్వతీయాన్యవహ్న్యభావవానితిబాధబుద్ధేరపితద్వ
త్తాయాం పర్వతీయవహ్న్యాదిభానవిరోధితయోత్తేజకతాయా వాచ్యతయా గౌరవాత్ ఇతరబాధసామ్యత్రసామాన్యతోదృష్టస్యాపి వ్యాప
కతానవచ్ఛేదకప్రకారకానుమితివిరోధితయాపి బాధస్యైవోక్తాభావాతంత్రావత్వావయ-
తి॥ తధితి॥ సామాన్యతోదృష్టేతి సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నవ్యాప్త్యవగాహిజ్ఞానాత్॥ తదితరత్ర నిష్ఠా శేషవిశేషబాధస్యాహాక్రాన్తిరితి॥ యద్యపివిశేషరూపావచ్ఛిన్నం
సామాన్యం ప్రసిద్ధం తదితరరూపభిన్నసకలరూపావచ్ఛిన్నస్య బాధసహకారాదితర్కః శేషమాత్రప్రసిద్ధికారకత యద్విశేషరూపావచ్ఛిన్నస్య బాధే
తస్యహేతుః తద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వత్కేదా నిమప్రతతస్యాప్త్యేత్తస్య బాధప్రతిపన్నా [illegible] స్యాదిసాధనవత్త్వప్రత్యక్షత్వత్తస్య బాధప్రహావిశేష
యోమనోవ్యత్త్తినామనుమత్యత్వప్రసహకారకతరతిప్రసిద్ధినివేశః। సన్నీహితే సత్ప్రసిద్ధిరత్రయోంతబాధేతనమాత్ర బాధప్రహాదితిత్తమాత్రబోధసన్న
విశేషైనాపధర్మావచ్ఛిన్నప్రకారకనివేశః। జ్ఞాతసురభిగన్ధస్య సురభిపజాతీయగన్ధబాధప్రహావిక్షిప్తిధివిశేషేనసురభిగన్ధత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకానుమిత్యనుత్పత్తిప్రసిద్ధేః। గన
కారితాలాభాయతేత్యుమానాప్రసిద్ధత్వవిశేషణాముపాత్తమ్। ప్రత్యేదం బోధ్యం యాదృశసామగ్రీబలాదాత్మవృత్తిత్వాప్రసిద్ధిస్థలే తద్ధాదాత్రహోపమనోవృత్తిత్వానుమి
తావాత్మవృత్తిత్వప్రసిద్ధేః ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకయేనతత్సత్త్వాద్యమత్రవిరహః తథాహితద్ధాదాత్రహోపమనోవృత్తిత్వానుమత్యనుదయాత్ నచతత్రతత్త్వ ప్రత్యేకబాధ
ప్రహాభావవిశిష్టతత్త్వప్రత్యక్షప్రసిద్ధేః ప్రతిబన్ధకత్వాన్నాయం దోష ఇతి వాచ్యం। తథాహితతరబాధప్రహాహేతుతాయాని [illegible] కతాపత్తేః ఉత్తేజకతయైవ

తదుపయోగిపదకృత్యః యత్ర విశేషాన్తరమాత్రస్యావగ్రహబుద్ధిరత్రోపస్థితవిశేషప్రకారకానుమితిరితరాయ విశేషాన్తరప్రబుద్ధిరేవహేతుకల్ప
ప్యతే ఇత్యాశయేన। తన్నీతత్ధర్మావిశిష్టసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకానుమితౌ తద్విపరీతధర్మవిశిష్టసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నాభావప్రమావత్త్వేన
న తు విశేషధర్మాన్తరవిశిష్టసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నాభావప్రమా తద్విపరీతత్వన్తదభావత్వం తద్వత్త్వం లక్షణాన్నసోర్వ్యాభావయోర్వివ
రకే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకే। అభావప్రమాప్రతియోగితావచ్ఛేదకసామాన్యేషు వితతవిశేషధర్మప్రకారకాభావప్రతియోగినియతధర్మావ
పరీతత్వర్మత్వయాపత్త్వం విశేషణాత్వం తాత్పర్యమేవానుమితౌ తద్ధర్మత్వసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నవిశేషణాత్వం మహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవత్వా
భావాన్నిశ్చయప్రతిబన్ధకప్రమా మహానసీయవత్వవిపరీతత్వమహానసీయాత్యన్తాభావప్రతియోగినిసాక్షాదేవవిశేషణాశేషితత్వాన్మహానసీయత్వవి
శిష్టతత్త్వవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నత్వమహానసీయవహ్నిమానిత్యనుమితౌ హి సంవిశేషణాభావాన్యవిశిష్టాభావవత్త్వసత్త్వాదిబాధప్రమావిశేషణాభావాన్యత్వాది
ర్వ్యక్త్యాదివిశేషణాత్మకాపిపక్షవిషయే అభావాదౌ విశేషణాత్మమితతద్వివిశిష్టవ్యభిచారాద్యనుమితౌ తాత్పర్యం అభావాదౌ విశిష్టాభావత్వాదిధర్మస్య
విశేషణాతయాభానాద్విశిష్టవ్యభిచారాదిరితిత్తిః ఏవంచ నాయం రాత్రిభిన్నభోజీ ఇత్యత్ర సమనోభిన్నత్వావ్యాప్తరాత్రిత్వాదిసామాన్యాభావావ ౫౦
గాహిబాధప్రమాదశాయామేవపీనత్వస్య గుణాత్వాదినా రాత్రిభోజిత్వస్య నోరూపప్రత్యక్షత్వాదిప్రకారకానుమితిః దివానభుఞ్జానస్యాపియామ్.

భుక్తే నప్రతిపప్రత్తిర్నజలవృత్తిరిత్యాదివిశేషాభావకూటప్రహార్యసామాన్యాభావగ్రాహకతయైవలక్షణయుజ్యత ఇతి యద్యప్యేకవిశేషాభావ
గ్రహస్థలే తద్విశిష్టసామాన్యసాధకహేతుతవవిశేషాన్తరప్రకారకబుద్ధిప్రసక్తిరితి భావ యత్ర తద్విశిష్టసామాన్యసాధకహేతౌ విశేషాన్తరవ్యా
ప్తిగ్రహప్రామాణ్యాత్ తత్ర కస్మింశ్చిద్ధర్మే మాత్ర తత్సామగ్ర్యన్తరకల్పనం తత్ర విఫలానురోధాత్ తత్ర వ్యాప్తిగ్రహకల్పనమేవోచితమితి వాచ్యమ్.
యత్ర పూర్వం విశిష్టహేత్వాద్యనుపస్థితౌ వ్యాప్తిగ్రహో బాధితస్తత్ర తత్కల్పనస్యాసంభవాత్ న చ విశేషణవిశేష్యయోరుపస్థితౌ మానసవిశిష్టోపస్థితిసంభ
వాత్ కాలవిలమ్బేన వ్యాప్తిగ్రహదిత్రహోనుమితిస్తత్రేతి కల్పయితుం యత్ర చ వ్యాప్తిధీద్వ్యగ్రహః ప్రమాణాన్తరనిష్ఠస్తత్ర ఫలముపలభ్యమితి వా
చ్యం యత్ర ధూమత్వాదినానుపస్థితమధుకాత్తత్ర వినా వహ్నివ్యాప్యమహానసీయాన్యవహ్నివ్యాప్యోభయత్వాదినా మహానసీయవహ్నివ్యాప్తి
పక్షధర్మతాశాత్రహాస్తత్ర సర్వమశక్తమహానసీయవహ్నివ్యాప్యానుమిత్యర్థం తాత్పర్యవ్యాప్తివిజ్ఞానస్యైవాద్యానుమితిసామగ్రీకల్పయితుమశక్యమహా
నసీయాన్యవహ్నిభావః విగ్రహస్య హేతుత్వవహ్నివ్యాప్యత్వజ్ఞానస్యైవాద్యానుమితిసామగ్రీకల్పనాదేవోపపత్తేః ఫలాబలాదేరన్యాయ్యత్వా
దితి యథా విశేషాన్తరబాధగ్రహస్య హేతోః సామాన్యజ్ఞానసామగ్రీవ్యాపకతానవచ్ఛేదకవిశేషధర్మప్రకారేణ వ్యాపకానుమితింజనయతి తథా
సామాన్యజ్ఞానస్య హేతుః విశేషాన్తరబాధసామగ్రీ విశేషధర్మప్రకారేణ వ్యాపకమప్యనుమాపయతి విశిష్టలబ్ధయైవ విశేషధర్మప్రకారక
సంశయానుత్పాదస్యానుభవసిద్ధత్వాత్ తథావిధసామగ్ర్యాస్త్వనుమితిజనకత్వోపగమేవ మహానసీయాన్యవహ్నివ్యాప్యోభయా

దిఙ్గకమహాకాలీయవత్త్వజ్ఞానాద్యవచ్ఛిన్నసాధ్యకతారామతః స్వమహాకాలీయవత్త్వజ్ఞానావచ్ఛిన్నవిధేయతానుమితౌ హేతుతావచ్ఛేదకత్వేనేతి లాఘవాచ్ఛేదకమతమవల

ప్య మణౌ సిద్ధాన్తితావృత్తి, విశిష్టకవత్తాప్రకారకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే వహ్నిత్వాభావవత్వవహ్నిత్వాభావప్రకారకత్వం భ్రమానుమానాద్వహ్నిత్వవత్వవహ్నిత్వప్రకారకత్వరూ

పప్రామాణ్యాభావస్థిరజ్ఞేయత్వేతి ప్రతిభేదయం వ్యభిచారకతలిఙ్గత్వాభావకేనలక్షణావాసివేశనేపి తదవచ్ఛేదకప్రతియోగిత్వే యుధికరణాద్యవిశేషణాదేనధ్వం

సప్రాగభావవారణాత్ । తస్య సాధ్యత్వాభావవద్వృత్తిత్వమితి మూలమసఙ్గతమిత్యభిప్రాయాహ, కిన్తు సాధ్యత్వాదికమాదాయ తత్ప్రతియోగిసా

మానాధికరణ్యవిశేషణేన్యవసాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వవిశేషణదానాద్ ధ్వంసప్రాగభావాదిప్రసిద్ధిః స్యాదపి ధ్వంసప్రాగ

భావయోరత్యన్తాభావవిరోధిత్వమతే తయోర్ధర్మవిశేషసమ్బన్ధవిశేషావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వమానాభావాదితి తదయమితి సాధ్యాభా

వప్రతియోగిసామానాధికరణ్యే ఇవ సమ్బన్ధవిశేషావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వమపి విశేషణాన్తరే తత్స్వధ్వంసస్వప్రాగభావావచ్ఛిన్నస్య తస్య త్యజ్యతా

మయి కస్మాత్ అత్యన్తాభావావచ్ఛిన్నస్వతన్త్రాదత్యన్తాభావం పరిత్యజ్య ధ్వంసప్రాగభావోపాదానమయుక్తమిత్యాశఙ్క్యాహ స్వప్రాగభావేత్యాదికమతి, స్వనిష్ఠకేనతి

తయోః ప్రతియోగ్యధికరణావృత్తితయోః సర్వమతసిద్ధత్వాదితి భావః ఉత్పత్త్యాదికాలేపి ఘటాదౌ ఘటాద్యత్యన్తాభావస్వీకర్తృమతే తదస్తిత్వాదినా సాధ్యతాయాం ప్రా

గభావాదికమాదాయ బాధకమసత్వేనేరూపకతస్వత్వాదిసామాన్యధర్మేషు తత్త్వాదినా సాధ్యతాయాం తద్బాధకవిరహాత్ ప్రాగభావాదిమత్త్వాభా ౨౧

వహ్నికారణతావచ్ఛేదకతాశ్రయత్వేనావిశేషాత్ ఏతేన ధ్వంసప్రాగభావసమయేతదభ్యన్తరాభావత్వాదివల్లక్షణతారూపాదివిశేషాన్యాన్యత్వాభావవజ్జ్ఞానస్యైవత్వరూప
సాధ్యవచ్ఛిన్నవత్త్వజ్ఞానవిరోధిత్వయోర్ధ్వంసప్రాగభావయోర్విరోధిత్వాసమ్భవేనోక్తస్థలే బాధానవకాశో నుపపత్తిశ్చ సఙ్గతిః । నహి సాధ్యప్రతియోగికాభావ
మాత్రజ్ఞానమేవ సాధ్యాభావత్వాద్యవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్విరోధి తత్తత్సాధ్యవ్యక్త్యభావజ్ఞానస్యాపి సాధ్యసామాన్యప్రతియోగికత్వకస్యాపి తేః । కిం తు సాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నాభావజ్ఞానమేవ నహి ధ్వంసప్రాగభావయోః సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతిసాధ్యస్థలే తథాత్వం సామాన్యధర్మప్రతియోగికత్వాదవచ్ఛేదకత్వాదితి మూలేఽవ
చ్ఛేదకావిశిష్టసాధనస్య విశిష్టఘటకవిశేష్యఘటకీభూతం సాధ్యసాధనస్య సమ్భవాద్బాధితత్వే సాధనస్య ప్రమారూపత్వానుమితిప్రతియోగికత్వాభావనత్యబాధోద్భావనం
తి భావః । అవచ్ఛేదకత్వం ప్రాగభావే విరూపవిశిష్టఘటకవిశేషణాదిత్యాశయః । హేతుః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకః తథా చ తద్వత్త్వానుమానేన బాధనిశ్చయసత్త్వే సఙ్కర ఇతి భావః
స ను విశేషణావిశేష్యపక్షేఽసఙ్గతిర్బాధానవకాశవిశిష్టపక్షకత్వనిష్ప్రయోజకత్వాత్ హేతోస్తథాత్వవిశిష్టం చేతి । నాన్యదితి । విశేషణావిశేష్యభావమిత్యర్థః । తస్మాదేతస్య
ప్రాగభావాద్యుపలక్షితఘటాదివృత్తిత్వస్య సత్త్వేఽపి విశిష్టఘటాదివృత్తిత్వం తస్య తత్తద్వృత్తిత్వే సమయావచ్ఛిన్నతద్వృత్తిరూపం తద్విశిష్టవృత్తిత్వం నివర్తత ఇతి తథా చ
ప్రతియోగినో ధ్వంసప్రాగభావవద్వృత్తిత్వయోరేకసమయావచ్ఛిన్నత్వాభావేనాధికరణ్యమపి నైవాదిత్యధికరణభేదాభావే తయా ధ్వంసప్రాగభావయోః ప్రతియోగి
నః శాపేక్షికరణావృత్తిత్వేకసమయే నావచ్ఛేదకస్య తయోః ఏకసమయావచ్ఛేదస్యైకత్రావర్తమానత్వరూపవిరోధస్య పక్షతావచ్ఛేదకత్వం సాధ్యసమానాయావచ్ఛి

స్వతద్వ్యాప్తిత్వరూపసంబంధేన వ్యాప్తివృత్తిత్వం ప్రతియోగివ్యధికరణాభావనానుమిత్యబాధితవిషయత్వేన సాధ్యాభావానుమితివిరోధితావచ్ఛేదకప్రతియోగితాబాధ
ధూమసంబంధాః, తత్ర ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావే హేతుస్తద్వ్యాప్తివృత్తిత్వేన వహ్నివిరహాధికరణమహానసీయాభావాదినా అధికరణత్వేనావచ్ఛేదకత్వే బాధకానా
రమాహానిస్తథాహి, అవచ్ఛేదకత్వే దేనవృత్తిరితి విశిష్టవ్యధికరణోవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకవృత్తిర్విశిష్టః, తథాహి సాధ్యవత్త్వానవచ్ఛేదకతైవ వహ్న్యుత్తమ
హేతు నవచ్ఛేదకశిఖరాద్యవచ్ఛేదకవదేశాదౌ ధూమాదిహేతునావహ్న్యాదిసాధనే వ్యభిచారః॥ తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకశిఖరాద్యవచ్ఛిన్నే ధూమాది
హేతోస్తదవచ్ఛేదకవహ్న్యభావానుమితిజనకజ్ఞానవిషయత్వాత్ తద్విశిష్టపరామర్శస్యబాధకత్వాభావాత్ పక్షతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యమా
త్రేణాహేతుమత్త్వజ్ఞానస్య అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనానుమితిజనకత్వే భాగాసిద్ధిరదోషః ప్రసంగాదితి శంక్యతే। అథేత్యాదినా ఘటత్వాదిరితి పక్షే పృథివీ
త్వాద్యవచ్ఛేదేన రూపాదిసిద్ధిప్రసంగాదితి పృథివీత్వాదినా సామానాధికరణ్యమాత్రేణాపటాదౌ ఘటత్వాద్యభావరూపభాగాసిద్ధిగ్రహే పక్షసామానాధిక
రణ్యమాత్రేణ తద్వత్త్వగ్రహే సమ్యగాదితి భావః। నాగాసిద్ధిదోషత్వాను రోధేన పక్షతావచ్ఛేదకపృథివీత్వాద్యంశే సాధ్యస్యానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపాన్యవచ్ఛే
దకత్వావగాహిన్యామనుమితౌ తత్ర హేతౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వావగాహిపరామర్శత్వేన హేతుత్వమాగ్నం పక్షతావచ్ఛేదకదేశకాలయోః సరూపసంబంధరూప
సాధ్యావచ్ఛేదకత్వావగాహిన్యామనుమితౌ తన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వావగాహిపరామర్శత్వేన హేతుతావచ్ఛేదకత్వేన బాధబుద్ధౌ విశేషణజ్ఞానాభావాత్ ౨౨

తసామానాధికరణ్యమాత్రవిషయకానుమితిసామగ్ర్యాః సత్త్వాత్ తాదృశానుమితిప్రతిబంధకత్వవిరహాత్ । అవచ్ఛేదకత్వపదార్థశ్చ యోఽవచ్ఛేదేన్యత్ర సత్త్వే బాధాభావ
మాత్రేణాభావసాధ్యవత్త్వనిశ్చయాధికావిష్టాయాం బాధకాభావాదిరూపమాధత్తే । అవచ్ఛేదకత్వయోరిత్థం శిఖరాద్యవచ్ఛేదేన వహ్న్యాద్యనుమితౌ తదవచ్ఛేదేన
తదభావవత్తాజ్ఞానస్య హేతుత్వేన తథా బుద్ధేరేవ తత్ర బాధత్వాదిత్యాశయః । తద్వత్తాపయతి అవచ్ఛిన్నప్రవృత్తేరిత్థం శిఖరాద్యవచ్ఛేదేన ధూమసత్త్వేఽపి తదవచ్ఛిన్నత్వభ్రమవిషయ
ధూమాదితస్తదవచ్ఛేదేన వహ్న్యాద్యనుమిత్యుత్పత్తేః బాధప్రత్యవవిరుద్ధేతి బాధాభావమాహ ఇత్యర్థః ॥ బాధబుద్ధేః ప్రమాత్వాభిధానం చ తద్విషయరూపదోష
ప్రసిద్ధ్యంశసూచకయితుం తథా విశిష్టరూపస్య దశిష్టవివేచ్య శబ్దశాస్త్రజ్ఞరత్వాదిజ్ఞానేత్వరతామాహ ॥ సజ్జరేవ వస్తునః జ్ఞానాసజ్జరాదితిఽనభిజ్ఞానవిరహాద
శాయాం బాధజ్ఞానస్య ప్రమాణానుమిత్యనుత్పాదప్రయోజకత్వాదిత్యర్థః ॥ పక్షసజ్జరక్షలముక్తాహ ॥ సుఖాద్యవచ్ఛేదకేతి సుఖాద్యనవచ్ఛేదకం యస్యాః శరీ
య । శరీరాదికం శరీరవృత్తివిశేషాదివా (పక్షతావచ్ఛేదకమ్) తదవచ్ఛేదేన ఆత్మాదిరూపపక్షే సమవాయేన సుఖాదిరూపసాధ్యవత్త్వప్రత్యక్షం దుఃఖా
దిమత్త్వే వ్యవచ్ఛేదమానత్వాదిత్యర్థః ॥ తథా చ తాదృశహేతౌ అసిద్ధివిరహాత్ పక్షతావచ్ఛేదకశరీరవిశేషాద్యవచ్ఛేదేన సాధ్యాభావాంశేఽపి ధావ్యభిజ్ఞాన
బాధత్వతిద్ధావః స్యాత్ ప్రవృత్తేః స్వావయవావచ్ఛిన్నప్రవృత్తికత్వే మూలావచ్ఛిన్నో వృక్షః కపిసంయోగీ ఏతద్వృక్షత్వాదిత్యాదావపి మూలావచ్ఛిన్నప్రవృత్తి
కపిసంయోగాభావరూపబాధస్య సజ్జరణత్వాత్ ॥ కపిత ॥ సమసవ్యత్యనుసవ్యత్యనుమితౌ సాధ్యపక్షతావచ్ఛేదకయోః సామానాధికరణ్యమేవ

గదా. నిశ్చితే పక్షధర్మతాబలాద్వ్యాప్యస్య హేతోః పక్షతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యరూపపక్షధర్మతాయాః వ్యాపకస్య సాధ్యస్య పక్షతావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యం బాధప్రస్త
వినా అనుపపద్యమానత్వాత్ నతు పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వమపి సాధ్యస్య తదవచ్ఛిన్నత్వం వినాపి హేతోః పక్షధర్మతోపపత్తేః తత్ర చ విరహాత్ బాధాభావ
బలాత్ప్రాప్తస్యాపి అబాధితం సాధ్యాదౌ కిఞ్చిన్న భాసతే। అథ వ్యాప్యస్య పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వరూపం తదవచ్ఛిన్నత్వం సాధ్యస్య సాధ్యతదవచ్ఛిన్న
త్వమన్తరేణానుపపద్యత ఇతి తదవగాహినః పరామర్శాత్ సాధ్యే పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వరూపతదవచ్ఛిన్నత్వావగాహిన్యనుమితిః యుక్తైవ
ఇతి చేద్భాగాసిద్ధిదోషతాపత్తేః ఏతేన తథావిధపరామర్శాత్ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనానుమితిః నతు తావతా అనుపపత్తేః బాధకాభావాదపి
హేతోః పక్షతావచ్ఛేదకధర్మవ్యాపకత్వే బాధకాభావాత్ ఏవం యత్ర తదవచ్ఛేదేన హేతుః తత్ర తదవచ్ఛేదేన సాధ్యమితి వ్యాప్తిగ్రహే తాదృశదేశ
కాలరూపపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన హేతుమత్తాజ్ఞానాత్ తదవచ్ఛేదేన సాధ్యానుమితిస్స్యాదేవ తాదృశవ్యాప్తిమతో హేతోః పక్షతావచ్ఛేదకదేశ
కాలావచ్ఛేదేన సత్త్వాయోగే తదవచ్ఛేదేన సాధ్యవత్త్వమన్తరేణానుపపత్తేస్తాదృశపక్షధర్మతాబలసమ్పత్తేః లక్షణస్యాతివ్యాప్తేరభావాద్బాధక
జ్ఞానకాలస్యాపి సాధ్యానవచ్ఛేదకదేశకాలావచ్ఛిన్నవృత్తిహేతోః తాదృశయా అవచ్ఛేదకతయా వ్యాప్తేరసిద్ధేరప్యసాధ్యాయా అనుమా ॥౨

యినామాక్షేపమనుభవాలప్యనేన పరిహరతి॥ శ్రీ॥ శబ్దాదిత్యస్యః దృష్టాన్తాభిధానమనుపపదాద్యాప్యయా। ఇదమత్ర బోధ్యమ్ యాం వ్రశ
వ్యాప్తిజ్ఞానాత్ పక్షతావచ్ఛేదకసాధ్యయోః కేవలమేకత్రద్వయమితి రశ్యావ్యైశిష్ట్యవిషయిణ్యాః ప్రమానుమితిస్తత్రైవమాతవపచ్ఛేదకాధవిశేషాప్రావ
కహాప్రకాశ్యపక్షతావచ్ఛేదకకాలాదివిశిష్టానుయోగికసాధ్యవైశిష్ట్యవిషయాప్రమానుమితిరివేశ్వరదాసునా దోద్రవ్యవృత్తిత్వాద్యుపలక్షితసత్వ
దివైశిష్ట్యవిషయకానుమిత్యైపయికజ్ఞానాదిలక్ష్ణప్రకారయోగికావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వావిశేషకప్రకారయోగివైయధికరణ్యాఘటితవ్యాప్తిప్ర
మాతోఽనికబాధావతారే తద్విశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకప్రమానుమితిరపి తుల్యయుక్త్యాప్రయుజ్యేతత్ర ప్రకారయోగికావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నవైయధికరణ్యానివేశమసహంశ్యాదితిదిక్॥ శ్రీ॥ నిరస్తదుష్టహేతుగణమస్తపరవాదవంశభవహృదాబ్జజరజః ప్రవాహకలితకీర్తి
థీ పక్షపాతాదౌమయ్యాదరవానిమిత్ కాతినమగసేకారాటవిసవిసపదవిముదం వితనుతాంపదాధమతాం॥ ఇతి శ్రీ గదాధరభట్టాచా
ర్యరచితా అనుమానమణిదీధితివ్యాఖ్యా సమాప్తా। శ్రీ శకే గణపతిగురవే నమః॥ శ్రీరాధామాధవపాదపద్మార్పణమస్తు॥ శ్రీ
విజయకాంచివిజయసాంగలక్ష్మణసూనోశ్శరధి శ్రీ రామశర్మణః